

ศิลปากร

FINE ARTS DEPARTMENT NEWSLETTER

ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๓๗ ISSN 0857-572X

OV. 1282

1/2/38

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

กรุงศรีอยุธยาอดีตราชธานีไทย อาณาจักรแห่งความเจริญรุ่งเรืองในยุคสมัยหนึ่งซึ่งมีสิริรวม ๔๑๗ ปี ทั้งมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีและขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนสรรพวิทยาการต่างๆ อาทิ งานด้านสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม วัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น และบรรยากาศแห่งการค้าขายว่าราชธานีแห่งนี้มีเสรีภาพทั้งทางด้านศาสนาและการพาณิชย์

โบราณสถานต่างๆ ที่ปรากฏในนครประวัติศาสตร์ “พระนครศรีอยุธยา” เป็นหลักฐานแห่งอารยธรรม ซึ่งแสดงถึงระยะเวลาอันสงบสุขและเป็นปึกแผ่นที่ยาวนานที่สุดช่วงหนึ่งในประวัติศาสตร์เอเชีย มีโบราณสถานที่เก่าแก่และสำคัญมากมาย เช่น วัดมงคลปิตร พระราชวังโบราณ วัดพระศรีสรรเพชญ์ วัดไชยวัฒนาราม วัดพระราม วัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ และเพนียดคล้องช้าง และอื่นๆ อีกมากซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นโบราณสถานที่มีความงดงาม ทางด้านสถาปัตยกรรม และศิลปกรรม ที่เกี่ยวเนื่องกับความเป็นเอกลักษณ์ทั้งรูปแบบฝีมือช่าง วัสดุ และการผสมผสานศิลปวัฒนธรรมประเพณีให้ปรากฏเป็นหลักฐานมาถึง

ปัจจุบันนับเป็นสิ่งหายาก และสะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิด ความเชื่อ และความสามารถเชิงสร้างสรรค์ของชาวไทยในสมัยอยุธยาที่เผยแพร่อิทธิพลทางวัฒนธรรมไปยังประเทศเพื่อนบ้านข้างเคียง เช่น ลาว และ กัมพูชา

ปัจจุบันพื้นที่ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของการเมืองอยุธยาประมาณ ๒.๘๙ ตร.กม. หรือประมาณ หนึ่งในสามของเกาะเมือง ได้รับการพิทักษ์ดูแลโดยอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ดังเช่นพระราชวังโบราณอันประกอบด้วยเขตพระราชฐานท้องพระโรง และสวนพระราชพิธีตั้งอยู่ในบริเวณศูนย์กลางของเกาะเมือง ส่วนพระราชวังที่สำคัญอีก ๒ แห่ง คือ วังหน้า อันเป็นส่วนราชฐานสำหรับพระมหากษัตริย์ ตั้งอยู่บริเวณส่วนเหนือเกาะ ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ วังจันทรกษม และวังหลัง

พระนครศรีอยุธยายังมีโบราณสถานที่สำคัญกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปอีกกว้าง ๔๐๐ แห่ง รวมถึงวัดไชยวัฒนาราม ซึ่งตั้งอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำบนฟากตะวันตกของเกาะเมือง ซึ่งวัดนี้พระเจ้าปราสาททองทรงสร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๒๑๗๓ โดยศิลปะการก่อสร้าง การออกแบบและแบบแปลนแผนผังได้ถอดแบบมาจากนครวัด มีการยกพื้นให้เป็นลานสูงแล้วจึงสร้างปราสาทองค์ประธาน ภายในระเบียงคตและเจดีย์วัดทำเป็นทางเดินติดต่อกันได้โดยตลอดและได้ประดิษฐานพระพุทธรูปไว้โดยรอบ

นครโบราณศรีอยุธยานับได้ว่าเป็นสมบัติอันล้ำค่าในด้านกายภาพ ด้านประวัติศาสตร์ และด้านอารยธรรม ซึ่งยากจะหานครโบราณใดเทียบได้ เพราะเหตุนี้อุทยานประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยาจึงได้ประกาศขึ้นบัญชีมรดกโลก และเป็นมรดกที่ล้ำค่าของไทย

สารกรมศิลปากร

ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๓๗

สารบัญ

ศิลปิศ...ศิลปากร	๒
รายงานพิเศษ...เมืองครุฑ	๔
จากสนาม...รายงานบันทึกเบื้องต้นการบูรณะปฏิสังขรณ์ปัลลียอดทองคำ พระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช	๑๐
ชวนรู้...สิ่งทอแห่งศรัทธา อามิสบูชาของพุทธศาสนิกชน	๑๖

สารกรมศิลปากร

เพื่อเผยแพร่ข่าวสารและกิจกรรมทั่วไปของกรมศิลปากร

ที่ปรึกษา

นายสมคิด ไซติกวณิชย์
 นายนิคม มุสิกคามะ
 นายสาโรช จารักษ์
 นายสวัสดิ์ ปิยะกาญจน์
 นางประกอบ ลาภเกษร
 นายวิระ โรจน์พจนรัตน์

บรรณาธิการ อำนาจการ

นางสมลักษณ์ เจริญพจน์

บรรณาธิการ

นางสาธิตี ชุ่มวรรณ

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

นางสาวอารีพร อำนาจกิจเจริญ

กองบรรณาธิการ

นายสมชาย นิเวศน์วิวัฒน์
 นางสาวกรสวรรค์ มณีवास

นายชัยรัตน์ เลิศรัตนพร

นางสาวสาธิตี ชุ่มวรรณ

นางสาวรัตนศิริ สิงหะ

นางสาววันเพ็ญ พรเลิศวดี

นางสาวกุลทรัพย์ อาลี

ฝ่ายภาพ

นายสิงห์คม บริสุทธิ์

นางสาวราวีณี แจ่มนาม

นายธวัชชัย รามัญ

ฝ่ายศิลปกรรม

นายชาญณรงค์ คงโกศา

นางสาวบุณฑริก ยามิ

ฝ่ายจัดการ

นางเพียงใจ นุตะศรีจันทร์

นางสุรีย์ หยาดผกา

นางสภารณณ์ ฤทธิรงค์

นางพรรณิ ศรีคะนอง

นางสาวรัตนภรณ์ มุกนนท์

นางสาวสิริภัทร สุทนต์

นางสาวพรสุรีย์ จุลประสิทธิ์พงษ์

จัดทำโดย

ฝ่ายเผยแพร่และประชาสัมพันธ์

สำนักงานเลขานุการกรม

กรมศิลปากร

ถนนหน้าพระธาตุ

กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐

โทร. ๒๒๔๒๐๕๐, ๒๒๒๐๕๓๔

โทรสาร ๒๒๒๐๕๓๔

ออกแบบปก

นายธวัชชัย รามัญ

ถ่ายภาพ

ราวีณี แจ่มนาม

พิมพ์ที่

บริษัท ประชาชน จำกัด

โทร. ๒๓๔๒๐๖๒, ๒๓๕๐๓๘๕

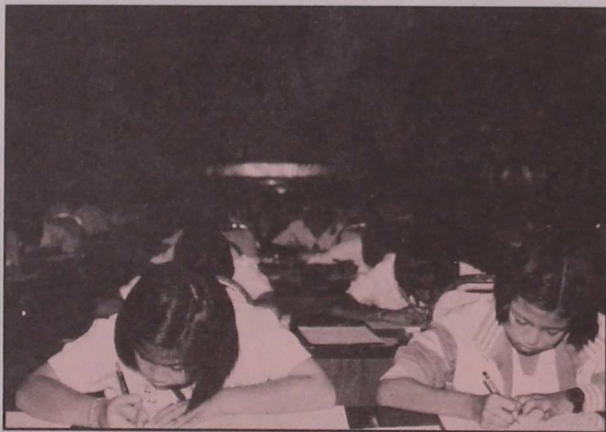
หอสมุดแห่งชาติ

การรักษามรดกไทย เป็นการรักษาชาติ

ศิลปากร

สาธิต ชุ่มวรรณ

ประกวดคัดและเขียนไทยเนื่องในวัน
อนุรักษ์มรดกไทย เข้ารอบ ๑๒๐ ราย

การประกวดคัดและเขียนไทย (3 กันยายน 2537)
รอบชิงรางวัล (ระดับมัธยมศึกษา)
ณ ห้องประชุมหอสมุดแห่งชาติ
จัดโดย กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร

การประกวดคัดและเขียนไทย เนื่องในวัน
อนุรักษ์มรดกไทย ประจำปี ๒๕๓๗ “อนุรักษ์
ภาษาและวรรณกรรมไทย” ซึ่งมีผู้ส่งผลงานเข้า
ประกวดจากทั่วประเทศกว่าพันชิ้น ได้รับการคัด-
เลือกเข้าชิงชนะเลิศ ๑๒๐ ราย

นายสมคิด โชติกวณิชย์ อธิบดีกรม-
ศิลปากรกล่าวว่าโครงการประกวดคัดและเขียนไทย
เป็นโครงการในความรับผิดชอบของ กองวรรณ-
คดีและประวัติศาสตร์ เพื่อส่งเสริมทักษะและ
ความสามารถในการเขียนภาษาไทย เลขไทย อัน

เป็นส่วนหนึ่งของการใช้ภาษาไทยให้ถูกต้องตาม
แบบแผนและหลักเกณฑ์ และช่วยอนุรักษ์ความ
งามและสุนทรีภาพของภาษาไทยที่เป็นลายลักษณ์
ให้คงอยู่เป็นมรดกของชาติสืบไป เพราะในปัจจุบัน
นี้เยาวชนไทยมักจะเขียนภาษาไทยและเลขไทย
ไม่แตกฉาน เขียนผิดอักขระวิธีบ้าง วรรคไม่ถูก
ต้องบ้าง วางสระและวรรณยุกต์ไม่เป็นไปตามหลัก
เกณฑ์การเขียนบ้าง และที่สำคัญซึ่งพบเห็นบ่อย
มากคือ การเขียนตัวหวัด ดังนั้น โครงการนี้จึง
กำเนิดขึ้น และดำเนินการประกวดระหว่างเดือน
เมษายน-กรกฎาคม ๒๕๓๗ โดยประกาศเชิญ
ชวนไปยังสถานศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยม
ศึกษา และอุดมศึกษาทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค
ซึ่งมีผู้สนใจส่งผลงานเข้าประกวดถึง ๑,๐๘๔ คน
ซึ่งกรรมการตัดสินการประกวดคัดและเขียน
ไทยได้คัดเลือกผู้ผ่านรอบคัดเลือกไว้แล้วเป็น
จำนวน ๑๒๐ คน และเข้าประกวดชิงรางวัลคัด
และเขียนไทย เมื่อวันเสาร์ที่ ๓ กันยายน ๒๕๓๗
ณ ห้องประชุมหอสมุดแห่งชาติตั้งแต่เวลา ๐๘.๓๐ น.
เป็นต้นไป โดยประกวดคัดและเขียนไทยในช่วงเช้า
จนถึงเวลา ๑๐.๐๐ น. หลังจากนั้น ผศ.สุดาพร
ลักษณีนาวิน ภาควิชาภาษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย บรรยายเรื่อง “วิวัฒนาการ
ตัวเขียนไทย” ภาควิชาระหว่างที่กรรมการกำลัง
พิจารณาตัดสิน เจ้าหน้าที่ได้นำผู้เข้ารอบทั้ง ๑๒๐
คน ไปทัศนศึกษาที่พระบรมมหาราชวัง และวัด

พระศรีรัตนศาสดาราม จากนั้นกลับมาฟังผลการตัดสิน และรับเงินรางวัลที่ห้องประชุมหอสมุดแห่งชาติ

ระดับประถมศึกษา ที่ ๑. ด.ญ.พัชรินทร์ นิ่มอนงค์ ร.ร.เพชรเกษม กรุงเทพฯ ที่ ๒. ด.ญ. อารวี นิยมพาลี ร.ร.กิตติวิทยา จ.ตราด ที่ ๓. ด.ญ. นิดา มะคำไก่อ ร.ร.อนุบาลสระบุรี จ.สระบุรี ระดับมัธยมศึกษา ที่ ๑. น.ส.สุวิมล สุวรรณสมบัติ ร.ร.ไทยรัฐวิทยา ๒๑ (บ้านลำเพย) จ.กาญจนบุรี ที่ ๒. น.ส.รัตติกัญญา คงชาติ ร.ร.สมุทรสาคร-บุรณะ จ.สมุทรสาคร ที่ ๓. น.ส.นพคุณ พรโก-เมธกุล สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตพระนครศรีอยุธยา วาสกรี ระดับอุดมศึกษา ที่ ๑. น.ส.เพ็ญใจ พิพิธสกุล วิทยาลัยพณิชยการธนบุรี กรุงเทพฯ ที่ ๒. น.ส.เอมอร เปรมใจ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตบพิตรพิมุขจักรวรรดิ กรุงเทพฯ ที่ ๓. น.ส.กรองแก้ว พงษ์ราช วิทยาลัยพณิชยการธนบุรี กรุงเทพฯ

คณะกรรมการผู้ตัดสินได้ชี้แจงเพิ่มเติมว่าการตัดสินครั้งนั้นนับว่าเป็นเรื่องยากมาก เพราะทั้ง ๑๒๐ คน นี่ต่างก็มีลายมือที่สวยงาม สะอาดเรียบร้อย คะแนนจะต่างกันตรงเขียนไทย ซึ่งต่างกันเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

มรดกไทย ภาษาและวรรณกรรม

ภาษาและวรรณกรรมไทย มีเอกลักษณ์ของความ เป็นไทย มีศิลปทั้งน้ำเสียงและรูปประโยค คำต่างๆ ลูกเรีงร้อยเป็นถ้อยความเล่าเรื่องราวต่างๆ ให้ เกิดภาพลักษณ์ ทั้งความสุข ความเศร้า ความโกรธ สนุกสนาน และมีคำมากมายที่สามารถจะอธิบายทุกสิ่ง ทุกอย่างได้ครบถ้วน

“มรดกไทย ภาษาและวรรณกรรม” เป็นนิทรรศการพิเศษเพื่อการอนุรักษ์มรดกไทยที่บอกเล่า ถึงความเป็นมาของภาษาและวรรณกรรมไทย

จนถึงปัจจุบัน จัดขึ้นที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา อาคาร ๒ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระหว่างเดือน สิงหาคมถึงเดือน ธันวาคม ๒๕๓๗ ปิดวันจันทร์ วันอังคาร และ วันนักขัตฤกษ์

ประชุมสัมมนาผู้บริหารงานศิลปวัฒนธรรม สังกัดกองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร จัดการประชุมสัมมนาผู้บริหารศิลปวัฒนธรรม สังกัดกองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ในระหว่างวันที่ ๖-๘ กันยายน ๒๕๓๗ ณ ห้องประชุมอาคารดำรงราชานุภาพ และโรงแรมสวนนางพญา จังหวัดราชบุรี โดยมีหัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ภูมิภาค หัวหน้าฝ่าย หัวหน้างานเข้าร่วมประชุมสัมมนา และอธิบดีกรมศิลปากรเป็นประธานในพิธีเปิดการประชุม

จากการประชุมสัมมนาดังกล่าว นายสมคิด โชติภวณิชย์ อธิบดีกรมศิลปากร ได้แถลงนโยบายเกี่ยวกับการปรับปรุงการบริหารงานภายในกองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอแนวทางแก้ปัญหาาร่วมกัน และยังคงเน้นการกระจายอำนาจไปสู่ส่วนภูมิภาค โดยให้สำนักงานในส่วนกลางเป็นที่ปรึกษา คอย

เมืองครุฑ

นายสถาพร ขวัญยืน

เรื่องราวของเมืองครุฑ ชาวบ้านแถบนี้รู้จักและเรียกชื่อกันมานานแต่ชื่อของเมืองครุฑนี้ไม่มีปรากฏในหลักฐานทางเอกสารสมัยโบราณแต่ประการใด นอกจากนี้ชื่อปรากฏในนิยายปรัมปราที่เล่าสืบต่อกันมาของคนในท้องถิ่น โดยมีเนื้อหาเป็นเรื่องเกี่ยวกับอำนาจนอกเหนือธรรมชาติเท่านั้น

บริเวณเมืองครุฑเป็นที่โบราณสถานของกรมศิลปากร มีเนื้อที่ ๑๔๙ ไร่ ๓๓ ๙/๑๐ ตารางวา ตามหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงฉบับเลขที่ ๔๕๗๐/๒๕๑๘ กรมที่ดินออกให้ ณ วันที่ ๔ สิงหาคม ๒๕๑๘ ปัจจุบันนี้หน่วยศิลปากรที่ ๒ จังหวัดสุพรรณบุรี กำลังดำเนินการตามขั้นตอนเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ

เมื่อวันที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๓๔ นายสงบ สีนิล ผู้ใหญ่บ้านท่าตาเสือ ตำบลสิงห์ อำเภอไทรโยค ในขณะนั้นได้แจ้งให้อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์ ทราบว่ามีการพบโบราณวัตถุภายในเขตเมืองครุฑ จากการเดินทางไปตรวจสอบพบว่าการลักลอบขุดเนินดินเตี้ยๆ ภายในเขตตัวเมือง ซึ่งบริเวณนี้มีก้อนศิลาแลงกระจายอยู่ โบราณวัตถุที่พบในครั้งนี้มีขนาดใหญ่ คนร้ายไม่ได้นำไปด้วยเพราะเผอิญมีชาวบ้านมาพบเสียก่อน โบราณวัตถุที่พบชิ้นแรกนี้ ได้แก่ ชิ้นส่วนขาครุฑท่อนบนแกะสลักจากหินทรายสีแดงเป็นลวดลายประจายาม และลวดลายชนกก อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์จึงขออนุมัติขุดแต่งบริเวณเนินดินโบราณสถานที่ถูก

ลักลอบขุดนี้ เพื่อศึกษาข้อมูลทางด้านโบราณคดีของเมืองครุฑที่มีอยู่เพียงเล็กน้อยนี้ให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และได้เริ่มดำเนินงานขุดแต่งตั้งแต่วันที่ ๒ กันยายน ๒๕๓๔ ถึงวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๓๔

ที่ตั้งและสภาพแวดล้อม

เมืองครุฑตั้งอยู่ในเขตบ้านท่าเสา หมู่ที่ ๖ ตำบลสิงห์ อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี อยู่ห่างจากเมืองสิงห์ (อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์) ไปทางทิศตะวันออก ตามระยะทางตรงในแผนที่ ๖ กิโลเมตร บริเวณที่ตั้งเมืองมีภูเขาล้อมเกือบโดยรอบ คือ เขาเมืองครุฑทางทิศตะวันตกและทิศเหนือ เขาแก้วน้อยทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือเขาแก้วใหญ่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีห้วยมะไฟไหลผ่านทางทิศตะวันตกติดกับเชิงเขาเมืองครุฑ ห้วยมะไฟนี้จะไหลลงสู่แม่น้ำแควน้อยเป็นห้วยที่มีน้ำไม่ตลอดทั้งปี

บริเวณเมืองครุฑเมื่อประมาณ ๕๐-๖๐ ปีมาแล้ว ภูมิประเทศยังเป็นป่าที่บ่มิต้นไม้นานาชนิด เช่น เต็ง รัง มะค่า แดง ตลอดจนไม้ไผ่ และเป็นที่ชุมนุมของสัตว์ป่าประเภท เก้ง กวาง ช้าง และหมูป่า ชาวบ้านจากเมืองกาญจนบุรีได้มายึดพื้นที่เป็นที่เลี้ยงสัตว์จำพวก วัว ควาย ในฤดูฝนตั้งแต่เดือนพฤษภาคม-ธันวาคม ของทุกปี โดยจะเข้ามาปลูกเพิงอาศัยอยู่บริเวณตัวเมืองด้วย โดยเฉพาะใกล้กับเนินดินโบราณสถาน ซึ่งมีหนองน้ำชื่อหนองแกตั้งอยู่ ต่อมาได้หักร้างถางป่าทำเป็น

พื้นที่เพาะปลูก (นายถึก เนียมประยูร สัมภาษณ์)

ลักษณะเมือง

ลักษณะเมืองเป็นกำแพงดินรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าตามแนวแกนทิศตะวันออก-ตะวันตกมีความกว้างประมาณ ๓๓๐ เมตร และยาว ๕๖๐ เมตร กำแพงดินขนาดกว้างประมาณ ๑๕ เมตร และสูงประมาณ ๓ เมตร แนวกำแพงดินนี้ล้อมอยู่ ๓ ด้าน ยกเว้นด้านทิศตะวันตกที่อยู่ติดกับเชิงเขาเมืองครุฑและมีห้วยมะไฟไหลผ่านนั้นไม่ปรากฏแนวกำแพงดิน

กำแพงเมืองบางส่วนถูกทำลาย และปรับสภาพไปบ้างแล้ว เนื่องจากการตัดถนนผ่านเข้ามาภายใน รวมทั้งชาวบ้านที่เข้ามาปรับพื้นที่บริเวณแนวกำแพงดินเพื่อประกอบการเกษตรกรรมด้วย

ภายในเมืองมีซากโบราณสถานขนาดเล็ก ๑ แห่ง ซึ่งเป็นโบราณสถานที่กรมศิลปากรเข้ามาดำเนินการขุดแต่ง ทางทิศตะวันออกของซากโบราณสถานนี้มีหนองน้ำโบราณที่ชาวบ้านเรียกว่า "หนองแก" ปัจจุบันนี้ตื้นเขินไปหมดแล้ว

โบราณสถาน

สภาพของโบราณสถานก่อนการขุดแต่งนั้นมีลักษณะเป็นเนินดิน ห่างจากห้วยมะไฟซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกประมาณ ๒๒๐ เมตร ห่างจากแนวกำแพงเมืองด้านทิศเหนือประมาณ ๑๖๐ เมตร ลักษณะเป็นเนินดินรูปยาวรี ยาวตามแนวแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก ประมาณ ๒๐ เมตร และกว้างประมาณ ๑๖ เมตร บนเนินดินมีต้นไม้ใหญ่ เช่น มะขาม และตะโก เป็นต้น นอกนั้นเป็นป่าไผ่ขึ้นปกคลุม บนเนินดินมีร่องรอยของหลุมซึ่งถูกลักลอบขุดหลายหลุม มีก้อนศิลาแลงที่ถูกขุดคุ้ยกระจัดกระจายอยู่

โบราณสถานที่ยังพบภายหลังการขุดแต่ง คงเหลือแต่เพียงส่วนฐานเท่านั้น เนื่องจากการ ลักลอบขุด จึงทำให้ตัวโบราณสถานพังทลายลงมา หมด ส่วนฐานที่เหลืออยู่ลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยม- ผืนผ้า ขนาดกว้าง ๕.๖๐ เมตร ยาว ๖ เมตร และ สูงประมาณ ๐.๘๔ เมตร ก่อด้วยศิลาแลง มีร่องรอยของการฉาบปูนที่ผิวของศิลาแลงหลงเหลืออยู่ ให้เห็นบางก้อน ด้านทิศตะวันออกไม่พบแนวฐาน ศิลาแลงเพราะถูกรบกวนจากการลักลอบขุดมาก

จากการขุดหลุมทดสอบพบว่ามี การเตรียม ฐานรากก่อนการก่อสร้างอาคาร กล่าวคือ มีการนำ เม็ดแลง เศษหินทรายแดง หินชั้นกึ่ง ดินจน หินกรวดแม่น้ำมาวางอัดทับบนชั้นดินปน ซึ่งเป็น ชั้นดินตามธรรมชาติ และอยู่ในระดับไม่ลึกนักใน บริเวณแถบนี้ ซึ่งกลายเป็นฐานรากที่มั่นคงก่อนที่จะก่อสร้างอาคารศิลาแลงขึ้นไป จำนวนของก้อนศิลา- แลงที่พบกระจายอยู่ทั้งหมดมีประมาณ ๑,๑๕๕ ก้อน เป็นก้อนสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดต่าง- กัน ก้อนศิลาแลงเหล่านี้ไม่พบลักษณะที่เป็นชิ้น ส่วนของสถาปัตยกรรมที่ประกอบเป็นส่วนบนของ อาคารเลย จึงทำให้ไม่สามารถศึกษารูปแบบทาง สถาปัตยกรรมของโบราณสถานแห่งนี้ได้อย่าง ชัดเจน

บริเวณห้วยมะไฟใกล้กับกำแพงเมืองบริเวณ มุมทิศตะวันตกเฉียงใต้ เชิงเขาเมืองครุฑ พบร่อง รอยของกลุ่มศิลาแลงที่แสดงให้เห็นถึงการสร้าง ฝายกั้นน้ำในลำห้วยเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ประโยชน์ ในสมัยโบราณด้วย สภาพของฝายในปัจจุบันพัง ทลายลงไปมากแล้ว ฝายนี้สร้างขวางลำห้วยมะไฟ ในแนวทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ตะวันเฉียงใต้ โดย การเรียงศิลาแลงเป็นสองแถวใช้ดินถมอัดตรง กลางป้องกันกรรน้ำซึม สันฝายกว้าง ๑.๕๐ เมตร ยาว ๗.๗๕ เมตร และสูงโดยเฉลี่ยประมาณ ๐.๙๒ เมตร

โบราณวัตถุ

โบราณวัตถุที่พบมีดังนี้

๑. ขาครุฑหินทราย (๑) ชิ้นแรกที่พบจาก การลักลอบขุด แกะสลักจากหินทรายสีแดงเป็น ส่วนของครุฑบริเวณข้อเท้า จนถึงบริเวณเข้า ตอนล่างสลักเป็นลวดลายดอกประจายามบริเวณ หัวเข้ามีลวดลายขนนกประกอบอยู่ทั้งด้านหน้า และด้านหลัง ขนาดกว้าง ๐.๕๔ เมตร และสูง ๐.๕๗ เมตร

๒. ขาครุฑหินทราย (๒) คล้ายคลึงกับชิ้นแรกที่ พบจากการลักลอบขุด พบในระหว่างการขุดแต่ง ห่างจากแนวฐานด้านตะวันตกประมาณ ๒.๔๐ เมตร ลักษณะเป็นหินทรายสีเทา เป็นส่วนของขา ครุฑบริเวณข้อเท้า จนถึงบริเวณหัวเข้า ตอนล่าง สลักเป็นลวดลายดอกประจายาม ตอนบนเป็น ลวดลายขนนกประกอบอยู่ ขนาดกว้าง ๐.๕๔ เมตร และสูง ๐.๕๘ เมตร

๓. เท้าครุฑหินทราย พบจำนวน ๒ ชิ้น คือ ส่วนที่เป็นเท้าขวาและเท้าซ้าย ส่วนที่เป็นเท้าขวา โกลนไว้เป็นรูปร่างเท่านั้น แกะสลักยังไม่เสร็จ เรียบร้อย ส่วนที่เป็นเท้าซ้ายนั้นประกอบด้วย นิ้ว ด้านหน้า ๔ นิ้ว และด้านหลังอีก ๑ นิ้วซึ่งมีขนาด ใหญ่กว่าและยังแกะสลักไม่เรียบร้อยเช่นกัน ปลาย นิ้วด้านหน้าจะแหลมเป็นเล็บชัดเจน ขนาดของ ชิ้นส่วนเท้าครุฑแต่ละชิ้นมีขนาดกว้างประมาณ ๐.๖๐-๐.๖๗ เมตร ยาวประมาณ ๑.๐๔-๑.๑๖ เมตร และสูง ๐.๔๗-๐.๕๐ เมตร ขุดพบบริเวณ ทิศเหนือของฐานโบราณสถานในลักษณะคว่ำ

๔. ชิ้นส่วนสะโพกหินทรายด้านหลัง มี ลวดลายขนนกประกอบบริเวณลำตัวด้านข้างทั้ง สองด้านแกะสลักเป็นลวดลายขนนกที่เป็นปีกแข็ง ๒ ชั้น ขนาดของชิ้นส่วนนี้กว้าง ๐.๕๒ เมตร ยาว ๑.๒๕ เมตร และสูง ๐.๔๙ เมตร พบอยู่ทางทิศ ตะวันตกห่างจากแนวฐานประมาณ ๓.๘๐ เมตร

๕. ชิ้นส่วนบริเวณหน้าอก สลักจากหินทราย

สีแดง ลักษณะแอ่นโค้งสลักเป็นรูปสร้อยสังวาลย์ ทับทรวงเป็นรูปกระจัง มีลวดลายขนนกและลายกลีบบัวซ้อนกันอยู่เป็นแถวขนาดกว้างประมาณ ๐.๑๘ เมตร ยาว ๐.๖๖ เมตร และสูง ๐.๓๖ เมตร พบบนฐานทางทิศตะวันออกห่างจากแนวฐานด้านทิศตะวันตกประมาณ ๗ เมตร

๖. ปีกครุฑหินทราย หินทรายสีน้ำตาล ขนาดกว้าง ๐.๔๓ เมตร ยาว ๐.๓๔ เมตร และสูง ๐.๕๒ เมตร เป็นปีกด้านขวา ลักษณะด้านหน้ามีลวดลายขนนกเป็นแถวยาว ด้านล่างมีลวดลายขนนกพริ้ว ต้นแขนและข้อมือแกะเป็นลวดลายดอกประจำยาม (ลายดอกไม้สี่กลีบ) เป็นกำไลที่ต้นแขนและข้อมือโดยมีสายทำเป็นลายกลีบบัวซ้อน และมีลายขนนกขนานอยู่ทั้งสองด้าน

ด้านหลังของปีกนกนั้น แกะสลักเป็นลายกลีบบัวซ้อน และลายขนนกขนานอยู่คล้ายลวดลายด้านหน้า โดยแกะลวดลายเป็นแกนกลางไปตามความยาวของปีกซึ่งมีลวดลายขนนกพริ้วประกอบอยู่ทั้งสองด้าน บริเวณโคนปีกด้านบนมีลอยบายกรุปตัวที่ (T) เพื่อประโยชน์ในการใช้โลหะยึดระหว่างชิ้นหินทรายที่ประกบเข้าด้วยกันให้มั่นคงมากขึ้น

๗. สะโพกหินทราย เป็นหินทรายสีน้ำตาล บริเวณส่วนเอวจนถึงต้นขาungผ้าลายขนนก มีเข็มขัดคาดเอวเป็นลายขนนกและกลีบบัวซ้อน หัวเข็มขัดเป็นลายดอกประจำยามซ้อนกัน ๒ ชั้น ด้านข้างสองข้างมีลายขนนกที่เป็นปีกแข็ง ๒ ชั้น ด้านซ้ายจะมีขนาดเล็กและสั้นกว่าขนาดกว้าง ๐.๔๕ เมตร ยาว ๑.๑๔ เมตร และสูง ๐.๕๐ เมตร พบอยู่ห่างจากฐานโบราณสถานด้านทิศตะวันตกประมาณ ๐.๙๐ เมตร ใกล้กับชิ้นส่วนที่เป็นปีก

๘. ชิ้นส่วนลวดลายดอกไม้ แกะสลักจากหินทราย สภาพชำรุด ลวดลายมีลักษณะเป็นรูปร่างกลมซ้อนกัน ๓ วง กลางสุดเป็นลายดอกไม้สี่กลีบตัดออกมาเป็นลายลูกประคำ และลายกลีบบัวตามลำดับ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของวงกลม

ประมาณ ๐.๑๘ เมตร

๙. ชิ้นส่วนลวดลายดอกไม้หินทราย ลวดลายมีลักษณะเป็นรูปกลมรี ๓ วงซ้อนกันอยู่คล้ายคลึงกับลวดลายดอกไม้ในข้อ ๘ แต่ชิ้นนี้มีขนาดใหญ่กว่า

ชิ้นส่วนครุฑที่พบจะกระจัดกระจายกันอยู่และพบไม่ครบทุกชิ้น ส่วนหัวและปีกด้านซ้ายหายไป บางชิ้นแกะสลักไม่เสร็จ ถ้ามีความสมบูรณ์และเมื่อนำมาประกอบเข้าด้วยกัน ครุฑตัวนี้จะมีความสูงทั้งหมดประมาณ ๒.๕๐ เมตร

เศษภาชนะดินเผาที่พบในระหว่างการขุดแต่งเป็นแบบเนื้อเครื่องดิน (EARTHEN WARE) เนื้อดินสีเทามีดินเชื้อผสมอยู่มาก ลักษณะปากผายออกหยักเป็นร่อง เป็นภาชนะแบบพื้นเมือง พบปนอยู่กับเศษหินทรายที่อัดทับถมเป็นพื้นบริเวณมุมตะวันออกเฉียงใต้ของโบราณสถาน

สรุป

ข้อมูลที่ได้จากการขุดแต่งโบราณสถาน การขุดตรวจชั้นดิน และการศึกษาสภาพของแหล่งโบราณคดีเมืองครุฑแห่งนี้ สามารถนำมาสรุปเรื่องราวของเมืองครุฑได้อย่างกว้างๆ ดังนี้

เมืองครุฑเป็นเมืองโบราณตั้งอยู่ในหุบเขาเขตบ้านท่าตาเสือ ตำบลสิงห์ อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี ลักษณะเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้าง ๓๓๐ เมตร และยาว ๕๖๐ เมตร มีกำแพงดินขนาดกว้างประมาณ ๑๕ เมตร และสูงประมาณ ๓ เมตร ล้อมอยู่สามด้าน ยกเว้นด้านทิศตะวันตกซึ่งอยู่ติดกับเขาเมืองครุฑนั้นไม่มีกำแพงดิน มีแต่ห้วยมะไฟไหลผ่านเท่านั้น

ภายในเมืองพบซากโบราณสถานขนาดเล็กซึ่งถูกกลืนโดยขุดทำลาย เหลือแต่เพียงส่วนฐานขนาดกว้างประมาณ ๕.๖๐๐ เมตร และยาว ๖ เมตร โบราณสถานก่อด้วยศิลาแลง มีร่องรอยของการฉาบปูนหลงเหลืออยู่บ้าง มีการเตรียมฐานรากก่อนการก่อสร้างด้วยการใช้เศษหินทราย หิน

กรวดแม่น้ำ และเม็ดศิลาแลงอัดแน่นเป็นฐาน บริเวณห้วยมะไฟพบร่องรอยของฝายที่สร้างด้วยศิลาแลง โดยการเรียงศิลาแลงเป็นสองแถว และถมดินอัดตรงกลางเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ประโยชน์ด้วย บริเวณโดยรอบโบราณสถานขุดพบชิ้นส่วนครุฑหินทรายบางชิ้นแกะสลักยังไม่เรียบร้อย ไม่พบส่วนที่เป็นหัว และปีกด้านซ้าย นอกจากนี้ยังพบชิ้นส่วนลวดลายดอกไม้หินทรายจำนวน ๒ ชิ้น และเศษภาชนะดินเผาแบบพื้นเมืองอีกเล็กน้อยในระหว่างการขุดแต่ง

จากหลักฐานทางด้านโบราณคดีที่พบ ทำให้พิจารณาได้ว่าเมืองครุฑแห่งนี้คงมีอายุสมัยเดียวกับเมืองสิงห์ คือมีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘-๑๙ เมืองทั้งสองแห่งนี้คงมีความสัมพันธ์กันด้วย เพราะบริเวณใกล้เคียงกันนี้ก็ไม่พบเมืองโบราณในลักษณะเช่นนี้อีกเลย วัสดุก่อสร้างใช้ศิลาแลงเหมือนกันและมีการเตรียมฐานรากโดยใช้หินกรวดแม่น้ำคล้ายคลึงกัน นอกจากนี้ลวดลายที่ปรากฏบนประติมากรรมรูปครุฑซึ่งมีลักษณะเป็นฝีมือช่างท้องถิ่นก็มีลวดลายขนนกประกอบตัวครุฑมากขึ้น ลายดอกไม้สี่กลีบที่ปรากฏก็เป็นลักษณะของศิลปขอมแบบบายนซึ่งมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ และเมืองสิงห์ก็ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมส่วนหนึ่งจากศิลปแบบบายนนี้เช่นเดียวกัน

ประติมากรรมรูปครุฑที่พบใกล้เคียง และอยู่ในสมัยเดียวกันได้แก่ครุฑปูนปั้นที่ใช้เป็นลวดลายประดับบนโบราณสถาน เป็นรูปครุฑจับช้างพบที่เนินทางพระ อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี

ความสัมพันธ์ของเมืองครุฑและเมืองสิงห์ ซึ่งอยู่ใกล้เคียงกันนี้ จากคำบอกเล่าของชาวบ้านสูงอายุเล่าว่าสมัยก่อนนั้นเคยเห็นแนวถนนยกระดับสูงกว่าพื้นปกติจากเมืองครุฑมาทางตะวันตก ผ่านสถานีรถไฟท่ากิเลนไปทางเมืองสิงห์ แต่ปัจจุบันนี้ไม่เหลือร่องรอยอยู่แล้ว เพราะถูกไถปรับพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรมไปหมดแล้ว ชาวบ้านแต่เดิมเรียก

ว่า “ถนนขาด”

เมืองครุฑคงถูกทิ้งร้างไปเนื่องจากสภาพภูมิประเทศไม่เหมาะสม คือ มีลักษณะเป็นเมืองปิด มีภูเขาล้อมรอบ ทำให้การขยายเมืองทำได้ยาก อีกทั้งคงมีความแห้งแล้งกันดาร เพราะอยู่ห่างจากลำน้ำแควน้อย มีเพียงลำห้วยเล็กๆ สายหนึ่งไหลผ่าน คือ ห้วยมะไฟ ซึ่งไหลลงสู่แม่น้ำแควน้อย ปัจจุบันนี้แทบไม่มีน้ำไหลแล้ว คงมีเฉพาะในฤดูฝนเพียงเล็กน้อยเท่านั้น อย่างไรก็ตามจากหลักฐานที่พบได้แก่แนวศิลาแลงบริเวณลำห้วยมุกทิศตะวันตกเฉียงใต้ของตัวเมือง ย่อมแสดงให้เห็นว่า มีความพยายามในการสร้างฝายเก็บกักน้ำเพื่อใช้ประโยชน์ด้วยแต่คงไม่เกิดประโยชน์มากนัก จึงต้องทิ้งเมืองนี้ไปในที่สุด การอยู่อาศัยภายในบริเวณตัวเมืองคงเป็นระยะเวลาไม่นานนัก เพราะพบเศษภาชนะดินเผาจำนวนน้อยมากจากการสำรวจบนผิวดิน และการขุดตรวจสอบ

ดังนั้นจึงไม่สามารถศึกษารูปแบบของโบราณสถานแห่งนี้ได้

ข้อมูลที่ได้มีน้อยเนื่องจากถูกขุดทำลายดังกล่าวแล้ว นับว่าน่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง แต่หลัก

ฐานที่พบนี้ส่วนหนึ่งก็ให้ความกระจ่างเกี่ยวกับการตั้งหลักแหล่งของชุมชนโบราณที่เมืองครุฑนี้ได้ในระดับหนึ่ง ความแห้งแล้งกันดารคงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เมืองครุฑนี้ต้องถูกทิ้งร้างไปในช่วงระยะเวลาอันสั้น

โบราณสถานขนาดเล็กที่พบภายในตัวเมือง และพบเศษชิ้นส่วนประติมากรรมรูปครุฑนั้น อาจเป็นที่ตั้งศาลเทพารักษ์ประจำเมือง เพราะคติความเชื่ออย่างหนึ่งของครุฑคือการเป็นผู้พิทักษ์ ในวรรณคดีภาษาบาลีให้ครุฑทำหน้าที่เสมือนผู้พิทักษ์สวรรค์ชั้นดาวดึงส์บุคลิกลักษณะของครุฑก็เข้มแข็งและมีอำนาจ ครุฑจึงแสดงถึงความหมายในด้านการเป็นผู้พิทักษ์ศาสนสถานด้วยประติมากรรมลอยตัวรูปครุฑนี้ปกติจะพบน้อยมากในประเทศไทย ครุฑที่เมืองครุฑมีลักษณะเป็นแบบพื้นเมืองซึ่งไม่เคยพบลักษณะเช่นนี้มาก่อนเลยทั้งในประเทศไทย

และกัมพูชากัน ถ้ามีความสมบูรณ์ครุฑนี้จะมี ความสูงประมาณ ๒.๕๐ เมตร ซึ่งนับว่าใหญ่มาก

อย่างไรก็ตามประติมากรรมรูปครุฑนี้ก็ยังไม่ แกะสลักไม่เสร็จเรียบร้อย ประกอบกับตัวโบราณสถานเองก็ถูกลักลอบขุดทำลายไปมาก แม้แต่ ส่วนฐานที่เหลืออยู่ก็ไม่สมบูรณ์ไม่พบหลักฐานที่เป็นชิ้นส่วนลักษณะของเครื่องบนโบราณสถานเลย นอกจากศิลาแลงก้อนสี่เหลี่ยมผืนผ้าธรรมดาเท่านั้น

สืบทิต

ต่อจากหน้า ๓

ให้คำแนะนำในเรื่องการบริหารงาน ทั้งยัง สนับสนุนให้ข้าราชการทุกคนที่มีอายุไม่ถึง ๕๒ ปี ควรจะได้ไปเรียนรู้วิธีการใช้เครื่อง คอมพิวเตอร์ เพราะในยุคโลกาภิวัตร์เช่นนี้ ทุกคนควรจะศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อให้ทัน ต่อเหตุการณ์และความเจริญ

อธิบดีกรมศิลปากรยังกล่าวไว้ในปีงบประมาณ ๒๕๓๘ นี้ กรมศิลปากรได้งบประมาณในการจัดซื้อเครื่องคอมพิวเตอร์ เพื่อใช้ในกิจการของกรมศิลปากร จำนวน ๔๐ เครื่อง และได้ให้ข้อคิดว่าผู้ที่ดำรงตำแหน่งหัวหน้างานหรือหัวหน้าฝ่ายควรจะได้รับการอบรมการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ เพื่อจะได้สื่อสารกับผู้ปฏิบัติงานได้ถูกต้องและรวดเร็ว ซึ่งคาดว่าจะในอนาคตระบบราชการไทยคงจะต้องใช้เครื่องคอมพิวเตอร์กันแล้ว ควรจะได้มีการพัฒนาตนเองเพื่อรองรับส่วนนี้ด้วย

ท้ายที่สุดอธิบดีกรมศิลปากรกล่าวว่า ผลการประชุมสัมมนาผู้บริหารงานศิลปวัฒนธรรม สังกัด กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ในครั้งนี้คงจะได้รับประโยชน์สูงสุด และนำมาซึ่งแนวทางในการปฏิบัติงาน ตลอดจนนำความรู้ที่ได้จากการสัมมนาไปแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น ขจัดปัญหาทั้งภายในและภายนอก และถือปฏิบัติเป็นแนวเดียวกันทั่วประเทศ

จากสนาม

รายงานบันทึกเบื้องต้น การบูรณะปฏิสังขรณ์ปัลลียอดทองคำ พระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ

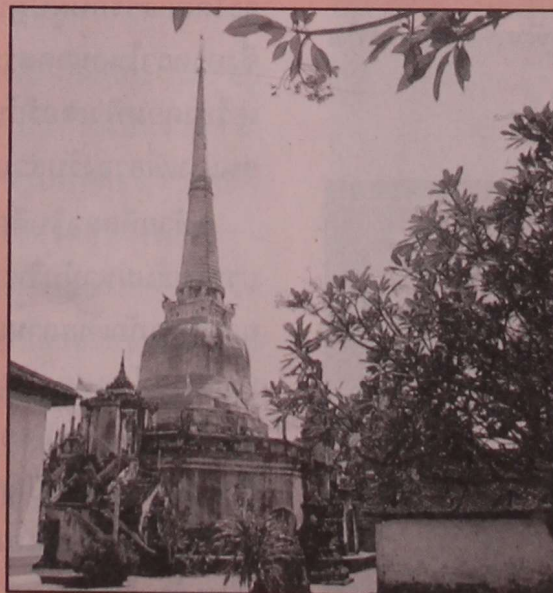
พระบรมธาตุเจดีย์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร
แห่งนี้ เป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนทั้ง
ประเทศ และมีความสำคัญต่อพุทธศาสนาของไทย
มานานนับพันปี องค์พระบรมธาตุเจดีย์ในปัจจุบัน
นี้ชำรุดทรุดโทรมลงตามกาลเวลา ประชาชนชาว
จังหวัดนครศรีธรรมราช จึงร่วมใจกันร้องขอให้
รัฐบาลดำเนินการบูรณะปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ เพื่อ
ความเป็นสิริมงคลและสืบทอดศรัทธาพุทธศาสนา
ต่อไป โดยเริ่มดำเนินการบูรณะกลีบบัวทองคำ
เมื่อเดือนกรกฎาคมถึงเดือนตุลาคมพ.ศ. ๒๕๓๐
ใช้เงินบริจาคและงบประมาณรวมห้าล้านบาทเศษ
ต่อมา พ.ศ. ๒๕๓๓ รัฐบาลได้อนุมัติงบประมาณ
๒๘ ล้านบาทให้ดำเนินการบูรณะซ่อมแซมส่วนที่
เป็นองค์พระบรมธาตุทั้งหมดยกเว้นปัลลียอดทองคำ
ใช้เวลาดำเนินการ ๒ ปี การบูรณะองค์พระ-
บรมธาตุแล้วเสร็จใน
พ.ศ. ๒๕๓๕

ส่วนการบูรณะปัลลียอดทองคำได้ดำริที่จะดำเนินการตั้งแต่พ.ศ. ๒๕๓๔ เพื่อให้องค์พระบรมธาตุเจดีย์ได้รับการบูรณะเต็มรูปแบบในยุคสมัยเดียวกัน โดยความร่วมมือของประชาชนภายใต้โครงการเหรียญบาท สืบทอดพระธาตุ

เมืองคอน ซึ่งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงรับเป็นองค์ประธานตามคำกราบบังคมทูลของคุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์ ซึ่งเป็นแกนนำในการรณรงค์หาทุนครั้งนั้น โครงการนี้ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนทั่วประเทศ ได้รับเงินบริจาคถึง ๓๗.๕ ล้านบาท และทองคำหนักเกือบ ๒ กิโลกรัม และองค์ประธาน ทรงพระกรุณาพระราชทานให้กรมศิลปากรนำเงินที่ได้รับบริจาคไปดำเนินการบูรณะปฏิสังขรณ์ปัลลียอดทองคำ ซึ่งกรมศิลปากรได้ดำเนินการภายใต้การดูแลของคณะกรรมการอำนวยการบูรณะปฏิสังขรณ์ ปัลลียอดทองคำพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช ซึ่งมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นประธาน และแต่งตั้งกองงานเฉพาะกิจเพื่อการบูรณะปฏิสังขรณ์ฯ โดยมี

นายณพวัฒน์ สมพิน ผู้เชี่ยวชาญพิเศษ ระดับ ๙ เป็นผู้อำนวยการกองดังกล่าว

ก่อนการบูรณะปฏิสังขรณ์ปัลลียอดทองคำแห่งนี้ กรมศิลปากรได้มอบหมายให้กองโบราณคดี โดยหน่วยศิลปากรที่ ๘ จังหวัดนครศรีธรรมราช ร่วมกับกองงานเฉพาะกิจฯ และกองสถาปัตยกรรมดำเนินการสำรวจ โดย

แบ่งการสำรวจออกเป็น ๒ ส่วน คือส่วนศิลปกรรม และส่วนความมั่นคงแข็งแรง

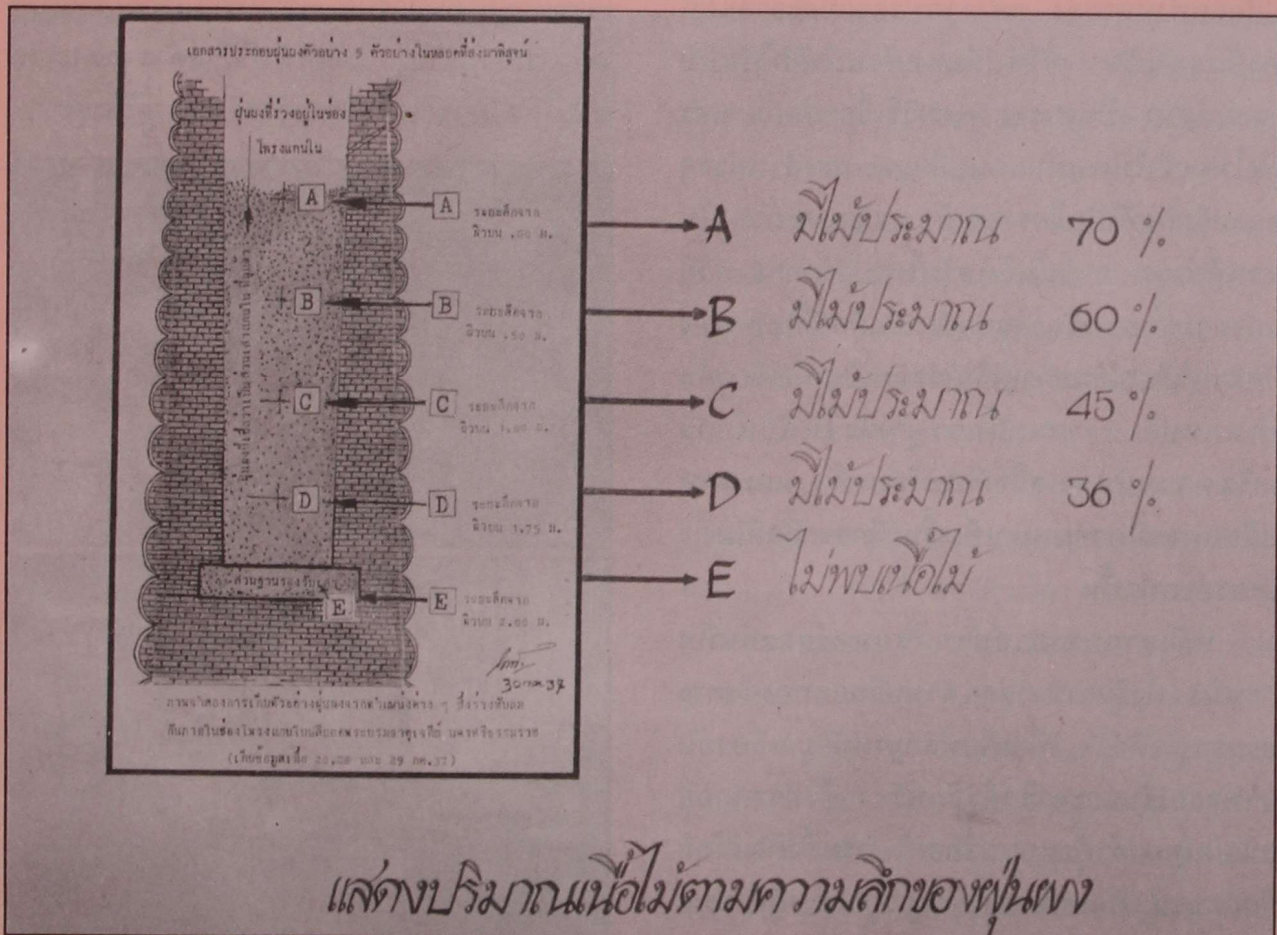
ส่วนศิลปกรรมนั้นจะทำการบันทึกภาพนิ่ง และภาพยนตร์โดยละเอียด จัดทำตารางสีเหลี่ยม บนพื้นผิวทองคำที่หุ้มปียอด และใส่รหัสทุกช่อง คัดลอกลายเส้นองค์ประกอบคร่าวๆ แล้วบันทึก ภาพไว้ทุกตาราง เพื่อเป็นหลักฐานในการประกอบ ทองคำหุ้มปียอดภายหลังการบูรณะซ่อมแซม แผ่นทองคำแล้ว การบันทึกภาพได้รับความร่วมมือ จากสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล

การสำรวจในส่วนความมั่นคงแข็งแรงของ ปียอดนั้น กองสถาปัตยกรรมได้ดำเนินการ สำรวจครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๕ เห็นว่า ควรเสริม ความมั่นคงแกนปียอดด้วย แต่ยังไม่เป็นที่ยุติ การสำรวจครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๖ จึงได้ขอ ความร่วมมือจากคณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ มาดำเนินการ พบว่าปียอดทรง

ตัวอยู่ได้เนื่องจากมีแผ่นโลหะตีบุกห่อหุ้มอิฐโบราณ ที่ก่อขึ้นเป็นปียอดด้วยปูนผสมหินทราย ปูนทราย เหล่านี้มีสภาพเปื่อยยุ่ยแล้ว หากแกะแผ่นโลหะ ออกก็จะพังทลายลงทันที สมควรเร่งรีบดำเนินการ บูรณะเป็นการด่วน

คณะกรรมการอำนวยการบูรณะปฏิสังขรณ์ ปียอดทองคำ ซึ่งท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวง ศึกษาธิการ นายสัมพันธ์ ทองสมัคร เป็นประธาน ได้กำหนดนโยบายในการบูรณะปฏิสังขรณ์ และมี มติเห็นชอบให้แบ่งการบูรณะออกเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนศิลปกรรม และส่วนเสริมความมั่นคงแข็งแรง โดยเริ่มทำงานไปพร้อมๆ กัน ใช้เวลาทั้งสิ้น ๑๒ เดือน

การบูรณะในส่วนศิลปกรรม ซึ่งรับผิดชอบใน การปลดแผ่นทองคำ และศิลปวัตถุพุทธบูชาลง จากปียอดด้วยนั้น จะทำการคัดเลือกแผ่นทองคำ ที่ยังมีสภาพดีอยู่ มาดำเนินการอนุรักษ์ขัดล้าง

และทำความสะอาดแผ่นทองคำส่วนที่ชำรุดถูกตัดออก นำไปรีดไล่สิ่งเจือปนขึ้นสนิมต่างๆ ออก แล้วตีให้เป็นแผ่น จากนั้นนำไปบุตุณลาย หรือต่อกับแผ่นทองคำอื่นๆ ตามที่ได้บันทึกภาพไว้เป็นหลัก-ฐานแล้ว ส่วนที่ขาดหายไป ก็จะนำทองคำที่บริจาคและซื้อเพิ่มเติมมาตีเป็นแผ่น แล้วดำเนินการบุตุณลายกับแผ่นอื่นๆ ที่ยังขาดอยู่จนครบ คาดว่าจะนำแผ่นทองคำขึ้นไปประกอบแล้วเสร็จในเดือน พฤษภาคม ๒๕๓๘

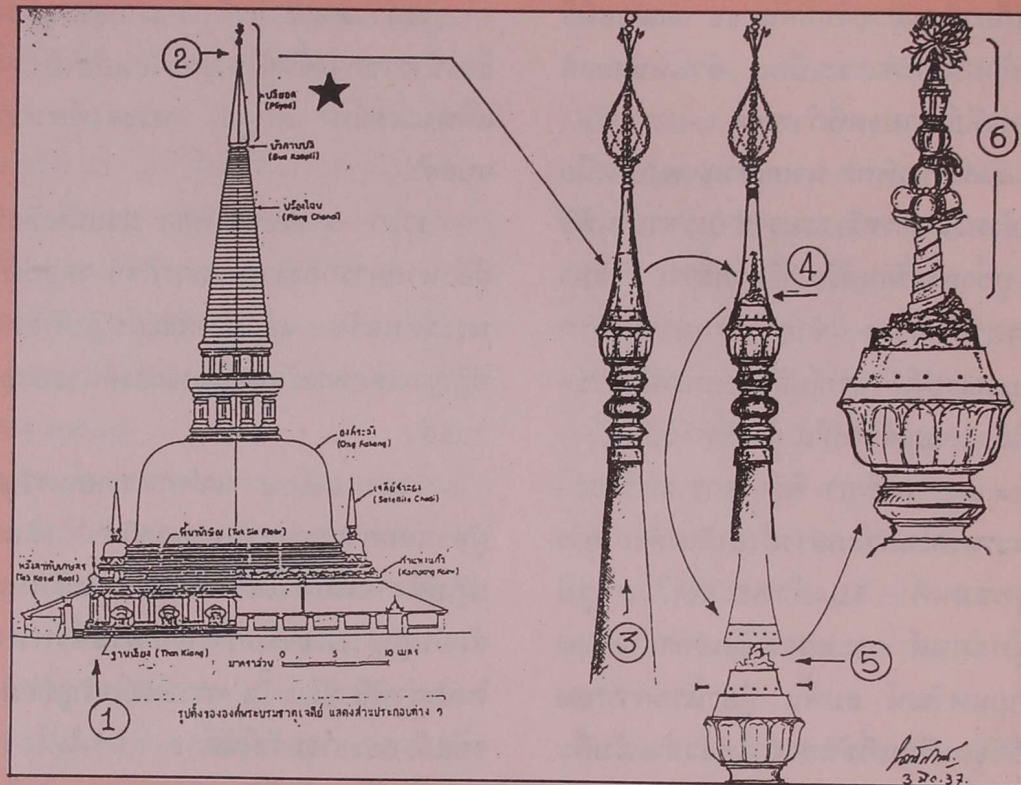
การบูรณะในส่วนเสริมความมั่นคงแข็งแรงนั้น วิศวกรและสถาปนิกของกรมศิลปากร ได้ทำการศึกษาโดยละเอียดรอบคอบ เพื่อให้ปลียอดมีความมั่นคงแข็งแรงได้นานตลอดไป และคำนึงถึงความหนาที่จะเพิ่มขึ้นจากปลียอดเดิม ให้มีปริมาณน้อยที่สุด วิธีการบูรณะนั้นจะไม่ลอกแผ่นโลหะ (ซึ่งทราบภายหลังจากการลอกทองออกแล้วว่าเป็นแผ่นตะกั่วผสม) ออกจากปลียอด เพราะจะทำให้ปลียอดพังทลายลง หลังจากทำความสะอาดแผ่นตะกั่วผสมแล้ว ก็รีดปลียอดด้วยเหล็กไร้สนิม (สแตนเลส) เป็นตาราง โดยวิธีเชื่อมต่อกัน แล้วฉีดโฟมเข้าไปภายในแกนปลียอด และส่วนต่างๆ ของปลียอดที่เป็นโพรงจนเต็ม แล้วบุตะกั่วผสมในส่วนที่ชำรุด จากนั้นจึงเสริมไฟเบอร์กลาส (ใยแก้วผสมน้ำยาเรซิน) ในช่องตารางสี่เหลี่ยมทุกช่อง ขัดผิวให้เรียบเสมอกับผิวเหล็กไร้สนิมเป็นเนื้อเดียวกันทั่วแกนปลี ขณะนี้การบูรณะในส่วนการเสริมความมั่นคงเสร็จเรียบร้อยแล้ว และแกนปลียอดจะมีความหนาเพิ่มขึ้นเพียง ๘ มิลลิเมตรโดยรอบเท่านั้น

หลังจากการถ่ายทำภาพยนตร์และบันทึกภาพนิ่ง ทั้งสีและขาวดำ ส่วนปลียอดทองคำพระบรมธาตุเจดีย์ เพื่อเก็บหลักฐานข้อมูลเกี่ยวกับภาพลายเส้นและจารึกตัวอักษร ซึ่งปรากฏอยู่บนแผ่นทองคำหุ้มแกนปลียอด รวมทั้งศิลปวัตถุห้อยแขวน ก่อนปลดลงเพื่อการบูรณะปฏิสังขรณ์

และเก็บรักษาสำหรับการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ของวัด โดยความอนุเคราะห์จากสถาบันเทคโนโลยีราชมงคลในการควบคุมของนักโบราณคดีเสร็จสิ้นลงอย่างสมบูรณ์ดังกล่าวได้มีการประกอบพิธีถวายสัตย์ปฏิญาณต่อพระรัตนตรัยและต่อองค์พระบรมธาตุเจดีย์ พร้อมทั้งตักน้ำพิธีถวายสัตย์ปฏิญาณเพื่อเริ่มต้นในขั้นตอนการบูรณะปฏิสังขรณ์ปลียอดทองคำพระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช ในวันจันทร์ที่ ๓๐ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๓๗ โดยมี นายสุชาญ พงษ์เหนือ ผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นประธานฝ่ายฆราวาส พระธรรมรัตโนภาส เจ้าอาวาสวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ มีรายละเอียดของพิธีดังนี้

เวลา ๘.๔๐ นาฬิกา ผู้ร่วมพิธีประกอบด้วย คณะช่างและเจ้าหน้าที่ของกองงานเฉพาะกิจบูรณะปฏิสังขรณ์ปลียอดทองคำพระบรมธาตุเจดีย์ ทั้งเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารบก เจ้าหน้าที่ฝ่ายตำรวจภูธร นครศรีธรรมราช เจ้าหน้าที่ฝ่ายตำรวจตระเวนชายแดน เจ้าหน้าที่ฝ่ายจังหวัดนครศรีธรรมราช

ด้านบนปลียอดถืออยู่ ๑ ดอก) นำศิลปวัตถุ
ทั้งหมดออก ส่งแม่กุญแจคืนเจ้าหน้าที่ นำศิลป
วัตถุใส่ถุงพลาสติก กลับด้านในถุงทะเลออกเพื่อ
แสดงว่าไม่มีศิลปวัตถุใดหลงเหลืออยู่อีกแล้วคืนถุง
ทะเลให้เจ้าหน้าที่นำกลับออกไป

เวลา ๑๔.๒๐ นาฬิกา แผ่นทองหุ้มปลียอด
เมตรที่ ๘ ถูกปลดและนำลงมาถึงห้องนิรภัย
ระหว่างนี้เจ้าหน้าที่เริ่มดำเนินการบันทึกรายละเอียด
เบื้องต้น วัดขนาด ชั่งน้ำหนักศิลปวัตถุที่นำลงมา
ในตอนเช้าติดหมายเลขประจำวัตถุถ่ายภาพไว้
เป็นหลักฐานจนเสร็จ ศิลปวัตถุที่แขวนอยู่ผิวนอก
ของปลียอดนี้ประกอบด้วยแหวนทอง แหวนเงิน
ทั้งที่มีพลอยและไม่มีพลอย ตุ่มหู กะเปาะพลอย
พระพุทธรูปทองคำ พระดินเผา กรอบพระทองคำ
แผ่นทองสลักคุณลาย โลหะประดิษฐ์เป็นลวดลาย
ไขทองเหลือง ลูกหิน ลูกแก้ว ลูกแก้วล้อมสาแหรก
ถักด้วยลวดทองคำ ตะขอโลหะ ฝาขอบปิดและ
กรอบตัวเรือนนาฬิกาพก

วันที่ ๓๑ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๗
ช่างปฏิบัติการปลดแผ่นทองคำหุ้มปลียอด ๘ เทียว
นำลงมาถึงห้องนิรภัยในเวลา ๙.๓๐ นาฬิกา ๑๐.๐๐
นาฬิกา ๑๑.๐๐ นาฬิกา ๑๑.๒๘ นาฬิกา ๑๓.๕๓
นาฬิกา ๑๔.๒๓ นาฬิกา และ ๑๔.๕๐ นาฬิกา
ตามลำดับ ซึ่งเป็นแผ่นทองคำหุ้มปลียอดเมตรที่
๗, ๖, ๕, ๔, ๓ และ ๒ ระหว่างนี้เจ้าหน้าที่นำแผ่น
ทองมาดำเนินการบันทึกรายละเอียดเบื้องต้น วัด
ขนาด ชั่งน้ำหนัก โดยการเบิกแผ่นทองทีละแผ่น
นำมาแผ่จดยละเอียดข้อมูลเบื้องต้น วัดขนาด
ชั่งน้ำหนัก ม้วนเก็บ ปิดผนึกด้วยเทปกาว ระบุ
เลขที่วัตถุตามลำดับที่จัดบันทึกพร้อมน้ำหนัก นำ
ใส่ถุงพลาสติก ปิดปากถุง ส่งคืนเจ้าหน้าที่ห้อง
นิรภัยเก็บ

อนึ่ง ในระหว่างที่ปลดทองเมตรที่ ๗ ออก
จากปลียอด (วัดจากใต้บัวหงายลงมาได้ ๑.๘๐
เมตร) ได้พบจารึกบนแผ่นทองเหลือง ซึ่งหุ้มซ้อน
ทับแผ่นตีบุกรอบปลียอด ๒ บรรทัด เป็นอักษรขอม

ภาษาบาลีไทย

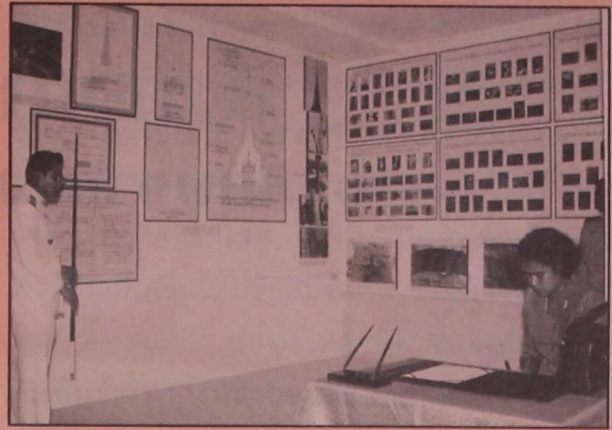
วันที่ ๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๓๗ ช่วงปฏิบัติการปลดแผ่นทองหุ้มปลียอด ๕ เที้ยว นำลงมาถึงห้องนิรภัยในเวลา ๙.๒๐ นาฬิกา ๑๑.๑๐ นาฬิกา ๑๑.๓๐ นาฬิกา ๑๑.๔๒ นาฬิกา และ ๑๕.๐๕ นาฬิกา ตามลำดับ ซึ่งเป็นแผ่นทองหุ้มปลียอดเมตรที่ ๑ ส่วนยอด และพุ่มข้าวบิณฑ์ ระหว่างนี้เจ้าหน้าที่ดำเนินการบันทึกรายละเอียดเบื้องต้น วัดขนาด ชั่งน้ำหนัก แผ่นทองที่นำลงมา แล้วตามกระบวนการ

วันที่ ๒ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๓๗ คณะช่างขึ้นปฏิบัติการบนปลียอดได้พบเครื่องสักการะในกรวยเหนือบัวหงายเป็นดอกไม้ทำด้วยทองคำประกอบของมีค่าสูง

เวลา ๑๔.๕๕ นาฬิกา ช่วงปฏิบัติการนำแกนพุ่มข้าวบิณฑ์ซึ่งเป็นถุงสุดท้ายลงมาถึงห้องนิรภัย ระหว่างนี้เจ้าหน้าที่ดำเนินการบันทึกรายละเอียดเบื้องต้น วัดขนาด ชั่งน้ำหนัก แผ่นทอง และส่วนประกอบปลียอดตามกระบวนการ ซึ่งทำจนถึงวันที่ ๔ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๓๗ จึงเสร็จสิ้น

อนึ่ง ในวันที่ พันเอก วิสิทธิ์ จันไพบูลย์ รองผู้ว่าราชการจังหวัดฝ่ายความมั่นคง ประธานคณะกรรมการอำนวยการ รปภ.ฯ ให้ช่างดำเนินการติดตั้งฐานกันขโมยที่ลูกกรงห้องนิรภัยชั้นนอกเพิ่มเติมทั้งสี่ด้าน

อนึ่ง ในการปลดแผ่นทองหุ้มปลียอดจากบนสุดลงมาล่างพบว่าแผ่นทองคำหุ้มปลียอดส่วนใหญ่บางกรอบ เป็นสนิม และผุกร่อนมาก เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นทองคำผสม (ผสมทองแดงเงิน) มีไซ้ทองคำบริสุทธิ์ ๑๐๐% ซึ่งช่างทองผู้ชำนาญประมาณด้วยสายตาว่าทองส่วนที่ไม่ได้ขนาดต้องหลอมใหม่มีประมาณถึง ๙๐% (ส่วนที่ได้ขนาดพอที่จะนำขึ้นไปหุ้มใหม่ตามที่กำหนด

กว้างอย่างน้อย ๗ นิ้ว เพื่อตะเข็บสำหรับพันต่อหุ้มทองหนาประมาณ เบอร์ ๓๓ - ๓๕ เพราะถ้าบางเกินไปจะฉุ่ยง่าย)

ส่วนจำนวนศิลปวัตถุ แผ่นทอง และส่วนประกอบต่าง ๆ ของปลียอด ลงรายการเบื้องต้นได้ ๒๙๒ รายการ เป็นศิลปวัตถุที่แขวนอยู่ผิวนอก และพุ่มข้าวบิณฑ์ จำนวน ๑๑๑ รายการ น้ำหนักทองคำที่ชั่งได้ทั้งสิ้นประมาณ ๕๗ กิโลกรัม ในจำนวนแผ่นทองคำที่พบนี้มีจารึกอยู่ ๕๒ แผ่น ขณะนี้กรมศิลปากรกำลังอ่านจารึกเพื่อศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบทางประวัติศาสตร์อยู่

สำหรับปลียอดทองคำพระบรมธาตุเจดีย์ภายหลังการปลดศิลปวัตถุ แผ่นทองหุ้มปลียอดและส่วนประกอบยอดต่างๆ ลงหมดแล้ว พบว่า แผ่นดิบุกที่หุ้มแกนปลียอดชำรุดผุกร่อนมาก แกนปูนปลียอดอยู่ ผุเปื่อย เสื่อมสภาพทั้งหมด

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรความคืบหน้าของการบูรณะปฏิสังขรณ์ปลียอดทองคำพระบรมธาตุ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๓๗ เวลา ๙.๐๐ น. ด้วยความสนพระทัยและพระราชทานข้อสังเกตต่างๆ เพื่อประโยชน์ต่อการบูรณะปฏิสังขรณ์ครั้งนี้ด้วย

สิ่งทอแห่งศรัทธา

อามิสบูชาของพุทธศาสนิกชน

กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

พุทธศาสนิกชนเชื่อกันว่า การบูชาที่จะให้ได้กุศลจริง ๆ จะต้องปฏิบัติเฉพาะพระพักตร์หรือใกล้ชิดพระพุทธรองค์ให้มากที่สุดเท่าที่นั่น แต่เมื่อพระพุทธรองค์เสด็จเข้าสู่ปรินิพพานแล้ว การได้บูชาต่อสิ่งที่เป็นเครื่องหมายแทนพระพุทธรองค์ จึงนับเป็นการบูชาในอีกทางหนึ่งที่พระพุทธศาสนิกชนสามารถกระทำได้ การบูชาในพระพุทธรูปนั้นแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ การบูชาโดยการปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าหรือที่เรียกว่า **“ปฏิบัติบูชา”** การบูชาด้วยการถวายสิ่งของต่อสิ่งสำคัญทางศาสนา หรือที่เรียกว่า **“อามิสบูชา”**

“ผ้า” และสิ่งทอต่าง ๆ นับเป็นอามิสบูชาประเภทหนึ่งที่พุทธศาสนิกชนสร้างเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา โดยสิ่งทอเหล่านี้มีรูปแบบแตกต่างกันไปตามลักษณะการใช้สอยและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น แต่สิ่งหนึ่งที่แฝงเร้นอยู่ในสิ่งทอเหล่านี้ก็คือคุณค่าที่เกิดจากแรงศรัทธาของพุทธศาสนิกชน

ผ้าพระบฏ

พระบฏ เป็นผ้าที่เขียนภาพพระพุทธเจ้าสำหรับไว้แขวนบูชา ซึ่ง สำหรับคำว่า **“บฏ”** นั้น โดยความหมายก็คือ ผ้าทอหรือผืนผ้านั้นเอง ภาพพระบฏส่วนใหญ่มักวาดภาพพระพุทธเจ้าหรือเรื่องราวในพุทธประวัติลงบนผืนผ้าสีขาว เพื่อเป็นสิ่งบูชาแทนองค์พระพุทธเจ้า โดยใช้แขวนประดับ

ไว้ในอาคารทางศาสนา รูปแบบของการเขียนภาพลงบนผืนผ้านี้อาจได้รับอิทธิพลมาจากจีนซึ่งนับถือพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน และผ้าพระบฏน่าจะจะเป็นรูปแบบของการสร้างงานจิตรกรรมเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวในพระพุทธรูปศาสนาในระยะแรกๆ ก่อนจะมีการวาดภาพจิตรกรรมลงบนฝาผนังอาคารในแบบถาวรในเวลาต่อมา

ผ้าพระเวส

ผ้าพระเวส เป็นผ้าพระบฏประเภทหนึ่งที่ใช้วาดภาพเรื่องราวในมหาเวสสันดรชาดกลงไปบนผืนผ้าเพื่อใช้ประดับศาลาในงานบุญเทศน์มหาชาติซึ่งเป็นงานบุญที่สำคัญของพุทธศาสนิกชนชาวไทยที่จัดให้มีขึ้นในเดือนสามของทุกปี ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมักนิยมสร้างผ้าพระเวสที่มีความยาวมาก โดยวาดภาพมหาเวสสันดรชาดกทั้ง ๓๑ กัณฑ์ต่อเนื่องกันไปบนผ้าผืนเดียวและแห่ไปประดับศาลาในงาน **“บุญผะเหวด”** ส่วนในภาคกลางนั้นผ้าพระเวสที่พบมีลักษณะเป็นผ้าพระบฏที่วาดภาพมหาเวสสันดรชาดกแต่ละตอนลงไปในผ้าแต่ละผืน รวม ๑๓ ผืน ใช้แขวนประดับตามเสาอาคารในงานบุญมหาชาติประจำปี ปัจจุบันผ้าพระเวสของภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังคงมีรูปแบบที่สืบเนื่องกันมาจากในอดีตในขณะที่ผ้าพระเวสในภาคกลางมีเหลือให้เห็นน้อยมาก คงเป็นเพราะมีภาพพิมพ์บนกระดาษมาแทนที่

ภาพเขียนผ้าพระบท เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาในสมัยปัจจุบัน (ถ่ายภาพจากศาลาการเปรียญวัดกลางอำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด)

ผ้าห่อคัมภีร์

ในสมัยโบราณพุทธศาสนิกชนนิยมทำบุญด้วยการสร้างหนังสือหรือคัมภีร์ถวายวัดหรือถวายพระสงฆ์บางองค์เพื่อเป็นตำราศึกษาเล่าเรียนพร้อมกันนั้นก็ตั้งใจจัดทำผ้าห่อคัมภีร์ขึ้นด้วยอย่างวิจิตรบรรจงด้วยแรงศรัทธาในพระพุทธศาสนา

ผ้าห่อคัมภีร์นอกจากจะทำหน้าที่แยกคัมภีร์แต่ละเล่มหรือแต่ละเรื่องออกจากกันแล้ว ยังทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองคัมภีร์มิให้ชำรุดเสื่อมสภาพก่อนเวลาอันสมควรได้อีกด้วย คัมภีร์ที่อยู่ภายในจึงยังอยู่ในสภาพสมบูรณ์แม้จะผ่านกาลเวลานานกว่า ๒๐๐ ปีแล้วก็ตาม แต่ผ้าห่อคัมภีร์เองมักอยู่ในสภาพชำรุดฉีกขาด บ้างก็ผุเปื่อย สีซีดจางเนื่องจากผ่านการใช้งานมาเป็นเวลานาน และเป็นส่วนที่อยู่ชั้นนอกจึงชำรุดเสื่อมสภาพจากการกระทำของหนู แมลง รา แสงสว่าง ความชื้น ฝุ่น

ละออง และก๊าซต่างๆ ในบรรยากาศ

มักมีผู้นิยมซำมคุณค่าของผ้าห่อคัมภีร์อยู่เสมอ ผ้าห่อคัมภีร์จำนวนมากถูกทิ้งไปโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หากพิจารณาให้ลึกซึ้งผ้าห่อคัมภีร์สามารถให้ข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับชนิดของผ้าในแต่ละท้องถิ่นผลิตขึ้นและผ้าที่มีจำหน่ายในท้องตลาดในแต่ละยุคสมัย ข้อมูลเหล่านี้อาจบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างท้องถิ่นและเส้นทางการค้าผ้าในสมัยโบราณ

ผ้าที่ใช้ในการห่อคัมภีร์มีมากมายหลายชนิด มีทั้งผ้าที่ชาวบ้านทอขึ้นเอง และที่ได้จากการซื้อหาและเปลี่ยนมาจากท้องตลาดในแต่ละยุคสมัย รวมทั้งผ้าที่ได้มาจากราชสำนักและผ้าจากต่างประเทศ ซึ่งพุทธศาสนิกชนที่มีฐานะดีสรรหามาถวายวัดด้วยแรงศรัทธาแก่กล้าในพระพุทธศาสนา

ผ้าห่อคัมภีร์มีหลายรูปแบบ ส่วนหนึ่งเป็นสิ่งที่ชาวบ้านตั้งใจประดิษฐ์ประดอยเพื่อใช้เป็นผ้าห่อคัมภีร์โดยเฉพาะ เช่น ผ้าห่อคัมภีร์ของชาวมอญและไทยใหญ่มักทำมาจากใยฝ้ายย้อมสีสดใสแล้วนำมาถักหรือผูกบนแผ่นไม้ไผ่เหลาบางๆ โดยสลักสีให้เกิดลวดลายสวยงาม ส่วนด้านในมักบุด้วยผ้าพื้นสีสวย ส่วนใหญ่นิยมใช้ผ้าแพรจีนเนื้อนุ่มสีสดใส หลังจากห่อคัมภีร์เรียบร้อยแล้ว ใช้ด้ายหรือแถบผ้าผูกมัดตรงกลาง ผ้าห่อคัมภีร์แบบนี้สะดวกต่อการใช้งาน และทำหน้าที่ปกป้องคัมภีร์ที่อยู่ภายในได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผ้าห่อคัมภีร์บางส่วนเกิดจากการนำผ้ามาตัดเป็นผืนสี่เหลี่ยมผืนผ้าหรือสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดใหญ่มากกว่าตัวคัมภีร์เล็กน้อย แล้วนำมาปักเป็นลวดลายโดยใช้ไหมหรือด้ายเงินด้ายทองหรือบางครั้งปักคำอุทิศลงบนผ้า แล้วซับในด้วยผ้าอีกชั้นหนึ่งที่มียขนาดเท่ากัน เย็บริมเข้าด้วยกันด้วยเทคนิคต่างๆ เช่น สอย ด้น ขลิบ กั้น ถัก ฯลฯ บางครั้งประดับประดาด้วยเลื่อม มุก ลูกปัด ลูกเต๋อย ดิ้น แถบผ้าเล็กๆ ลูกไม้ ชายครุย พู่ ฯลฯ ขึ้นอยู่

กับเทคโนโลยีและความนิยมในแต่ละยุคสมัย ผ้าที่นำมาใช้ในการประดิษฐ์ดังกล่าว ส่วนหนึ่งเป็นผ้าชาวบ้านทอขึ้นเอง หรือผ้าที่ได้จากซื้อหาแลกเปลี่ยนระหว่างกัน อีกส่วนหนึ่งเป็นผ้าที่ได้มาจากต่างถิ่นหรือต่างประเทศ การห่อคัมภีร์มักวางคัมภีร์ลงตรงกลางผืนผ้าแล้วพับผ้าทบเข้าห่อคัมภีร์ในลักษณะห่อของ จากนั้นรัดด้วยแถบผ้าหรือเชือก

ผ้าห่อคัมภีร์อีกส่วนหนึ่งเป็นผ้าทอพื้นเมืองที่ชาวบ้านทอขึ้นเพื่อใช้เอง หรือเพื่อแลกเปลี่ยนซื้อขาย หรือสำหรับเป็นของกำนัล ชาวบ้านบางแห่งนำผ้าผืนแรกที่ทอได้มาถวายวัด บางคนนำผ้าผืนที่ทอได้ดีที่สุดมาถวายวัดแล้วพระสงฆ์นำมาใช้ในการห่อคัมภีร์ ผ้าเหล่านี้มักไม่มีการประดับตกแต่งเป็นพิเศษแต่อย่างใด ส่วนใหญ่มักซับในด้วยผ้าอีกผืนหนึ่ง แล้วสอยหรือเย็บริมเข้าด้วยกัน ผ้าที่ซับในมักเป็นผ้าพื้น ผ้าห่อคัมภีร์บางส่วนเป็นผ้าผืนสีเหลี่ยมธรรมดา ไม่มีการซับในหรือเย็บริมหรือประดับตกแต่งแต่อย่างใด

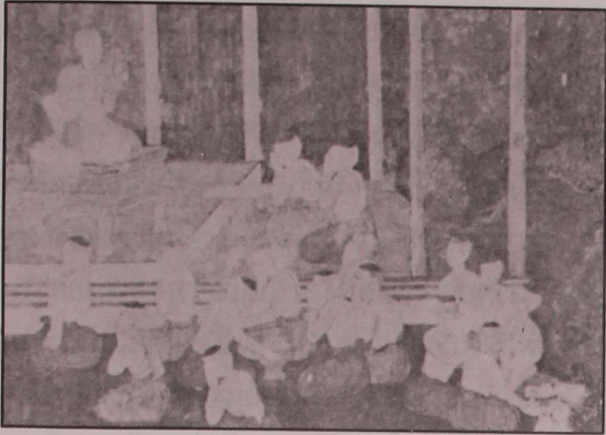
แม่ผ้าพระเวสในงานบุญผะเหวด บ้านดงพอง
จังหวัดขอนแก่น พ.ศ. ๒๕๒๕

ผ้าห่อคัมภีร์เล่มนี้สะท้อนให้เห็นภาพของผ้าพื้นเมืองในแต่ละยุคสมัยในแต่ละท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ผ้าเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นผ้าฝ้ายและผ้าไหม มีทั้งที่เป็นผ้าพื้นและผ้าที่มีลวดลายปะปนกัน ผ้าที่มีลวดลายส่วนใหญ่เป็นผ้าลายทาง ผ้ายาวขนาด

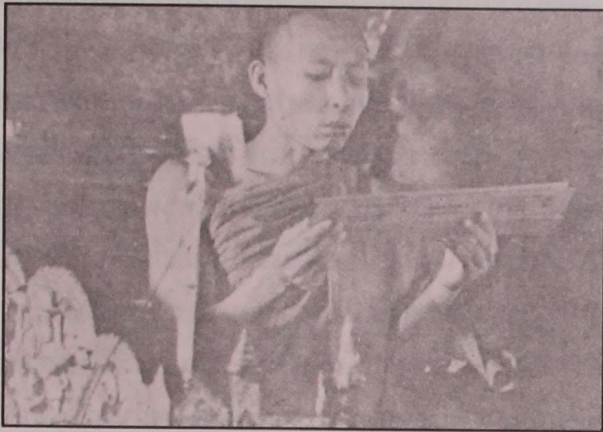
ต่างๆ ผ้าลายทางกระรอก ผ้าลายจักสานหรือที่นิยมเรียกว่าผ้ายาสมุก ผ้ามัดหมี่ ผ้ายก ผ้าขีด ผ้าจกตาล เทคนิคในการทอ วัสดุ สีสัณ และลวดลายในผืนผ้าอาจแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น ขึ้นอยู่กับภูมิปัญญาของท้องถิ่นนั้นๆ เพราะฉะนั้นผ้าห่อคัมภีร์กลุ่มนี้มีลักษณะเช่นเดียวกันกับผ้าถุง ผ้าห่ม ของคนในท้องถิ่นนั้นๆ ต่างกันตรงที่ผ้าเหล่านี้ไม่เคยใช้ห่มมาก่อนที่จะนำมาถวายวัดเพื่อใช้เป็นผ้าห่อคัมภีร์

ผ้าห่อคัมภีร์จำนวนมากเป็นผ้าที่สั่งซื้อเข้ามาจากต่างประเทศ หลักฐานทางประวัติศาสตร์บ่งบอกว่ากรุงศรีอยุธยา กรุงเทพฯ และหัวเมืองชายฝั่งภาคใต้หลายแห่งเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสมัยอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์ เรือสินค้าที่แล่นไปมาระหว่างจีน ญี่ปุ่น อินเดีย ตะวันออกกลาง ยุโรป และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มักหยุดแวะตามเมืองท่าเหล่านี้ ผ้าเป็นสินค้าสำคัญที่พ่อค้าต่างชาตินำมาขายในสยามโดยแลกเปลี่ยนกับสินค้าพื้นเมืองเป็นเหตุให้ชาวสยามมีโอกาเลือกซื้อผ้าสวยๆ ลายแปลกๆ หลากสีจากพ่อค้าต่างชาติ ผ้าจากต่างประเทศเหล่านี้มีคุณสมบัติแตกต่างจากผ้าที่ชาวสยามผลิตได้เองภายในประเทศ ทำให้ผ้าจากต่างประเทศเป็นที่นิยมชมชอบมาก ถือกันว่าเป็นของดีของหายากมีราคาแพง แสดงถึงฐานะของผู้เป็นเจ้าของ พุทธศาสนิกชนที่มีฐานะดีจึงสรรหามาจัดทำเป็นผ้าห่อคัมภีร์

ผ้าจากต่างประเทศที่นิยมใช้ห่อคัมภีร์มีทั้งผ้าฝ้ายพิมพ์ลวดลายหรือเขียนลายสีสัณจัดจ้านจากอินเดีย ผ้าไหมเนื้อเรียบนุ่มจากจีน ผ้ายกดินสวຍงามจากอินเดียและจีน ผ้าลินิน และผ้าขนสัตว์เนื้อดีจากยุโรป ผ้าพิมพ์สีสวยลายแปลกจากยุโรป ผ้าปุมจากเขมร ฯลฯ ผ้าเหล่านี้สะท้อนให้เห็นภาพของตลาดค้าผ้าในสยามในแต่ละยุคสมัย และแสดงถึงวิวัฒนาการด้านเทคโนโลยีสิ่งทอได้เป็นอย่างดี

ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดมหาสมณาราม
แสดงให้เห็นถึงการใช้คัมภีร์ในการเทศน์

พระสงฆ์ขณะเทศน์โดยใช้คัมภีร์

ผ้าฝ้ายพิมพ์ลายหรือเขียนลายสีสดใสจากอินเดียเป็นที่นิยมอย่างมากในสยาม เนื่องจากเป็นผ้าฝ้ายเนื้อดีมีสีสันทัดจำ ลวดลายสวยงาม สีไม่ตก ชาวอินเดียรู้จักพิมพ์หรือเขียนลายบนผ้าแล้วย้อมสีโดยใช้สารช่วยติด (Mordant) มาเป็นเวลานานนับพันปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการย้อมผ้าฝ้ายให้มีสีสดใสนั้น ชาวอินเดียเป็นผู้ค้นพบก่อนชาติอื่น

ผ้าพิมพ์จากอินเดีย มีชื่อเรียกกันทั่วไปว่า Chintz ในภาษาอังกฤษ ส่วนภาษาโปรตุเกสเรียกว่า Pintados ชาวมลายูเรียกว่า Sarassah ส่วนชาวญี่ปุ่นเรียกว่า Sarasa

แหล่งผลิตผ้าพิมพ์ที่สำคัญ ได้แก่ เมืองอเมตะบัด (Ahmedabad) เมืองสุหรัต (Surat) เมืองบอมเบย์ (Bombay) และอีกหลายเมืองในอินเดีย

ฝั่งตะวันออกที่เรียกว่าฝั่งโคโรมันเดล (Coromandel)

ผ้าพิมพ์จากอินเดียที่พ่อค้าต่างชาตินำมาขายในสยามระยะแรกๆ เป็นผ้าพิมพ์ลายแบบอินเดียหรือมักเรียกว่า “ลายแขก” ซึ่งเป็นลวดลายที่เป็นนิยมในอินเดียในช่วงเวลานั้นๆ ส่วนใหญ่มักเป็นลายดอกไม้ ต้นไม้ตามแบบอย่างศิลปะอินเดีย ต่อมาราชสำนักสยามได้สั่งให้ช่างอินเดียพิมพ์ลายไทยลงบนผ้าที่ส่งมาขายในสยามเพื่อให้ได้ลายผ้าและสีสันทัดตามรสนิยม ผ้าพิมพ์ลายที่สยามสั่งทำเป็นการเฉพาะ เป็นผ้าของหลวง โดยช่างหลวงออกแบบ เขียนลาย และให้สี ส่งไปให้ช่างอินเดียพิมพ์ตามคำสั่ง ลายไทยที่ปรากฏบนผ้าลายอย่าง ได้แก่ ลายกระหนก ลายประจำยาม ลายเทพพนม ลายพรหมสีหน้า ลายนารายณ์ทรงสุบรรณ ลายแก้วชิงดวง ลายเครือเถา ลายก้านแย่ง ลายดวงโคม ลายดอกพิกุล เป็นต้น สีที่ใช้ในการพิมพ์ลายเป็นสีธรรมชาติทั้งสิ้น สีที่นิยมมาก ได้แก่ สีแดง สีน้ำเงิน สีเขียว สีเหลือง สีน้ำตาล และสีดำ

ผ้าห่อคัมภีร์บางผืนเป็นผ้าลายเขียนทอง ซึ่งถือว่าเป็นของสูงมากใช้เป็นผ้าทรงของกษัตริย์เจ้าฟ้า และพระองค์เจ้า เท่านั้น ช่างหลวงจะเขียนเส้นทองทับลงบนผ้าลายอย่าง ทำให้เกิดลายทองอร่ามทั้งผืน เทคนิคในการเขียนทองทับลงบนผ้าลายเป็นเทคนิคที่นิยมในตอนใต้ของอินเดีย โดยเขียนลายด้วยยางไม้แล้วโรยฝุ่นทองทับทองจะจับติดบนเส้นลาย

นอกจากผ้าลายอย่างแล้วยังมีผ้าลายนอกอย่างซึ่งเป็นผ้าพิมพ์ลายคล้ายๆ ลายไทยที่ช่างอินเดียคิดทำขึ้นเพื่อเลียนแบบผ้าลายคล้ายๆ ลายไทยที่ช่างอินเดียคิดทำขึ้นเพื่อเลียนแบบผ้าลายอย่าง แต่อาจผิดเพี้ยนจากของเดิมไปบ้าง ผ้าลายนอกอย่างจึงเป็นผ้าที่สามัญชนนิยมใช้เนื่องจากผ้าลายอย่างเป็นผ้าของหลวงพระราชทานเท่านั้นไม่สามารถหาซื้อมาใช้ได้เอง

ผ้าจากอินเดียอีกชนิดหนึ่งที่เป็นที่นิยมในสยามและนิยมใช้ทำเป็นผ้าห่อคัมภีร์ คือ ผ้ายกดิน ซึ่งชาวสยามมักเรียกชื่อต่างๆ กัน เช่น ผ้าเยียรบับ ผ้าอัดลัด ผ้าเข้มخاب ฯลฯ ผ้าเหล่านี้เกิดจากการทอโดยใช้ดินเงินหรือดินทองเป็นด้ายพุ่งเสริมทำให้เกิดลวดลายนูนขึ้นมาจากเนื้อผ้า ส่วนใหญ่เป็นผ้าไหมและผ้าไหมผสมฝ้ายส่วนที่เป็นเนื้อผ้ามีทั้งที่ทอลายขัดธรรมดาและทอลายตัวนซึ่งส่วนใหญ่เป็นตัวแทนด้ายยืน

ผ้ายกดินที่ชาวสยามเรียกว่า “ผ้าอัดลัด” และ “ผ้าเข้มخاب” เป็นผ้าไหมผสมฝ้ายโดยใช้ไหมเป็นด้ายยืนและฝ้ายเป็นด้ายพุ่ง และทำให้เกิดลวดลายโดยใช้ดินเงินหรือดินทอง และเส้นไหมสีต่างๆ เป็นด้ายพุ่งเสริมลวดลายมีทั้งที่เป็นลายดอกขนาดต่างๆ ลายผลมะม่วง ลายทาง ลายเครือเถาอยู่ในลายทาง ฯลฯ ดินที่ใช้ในการทอมีลักษณะเป็นแผ่นเงินหรือแผ่นทองบางๆ ตัดเป็นเส้นเล็กๆ แล้วนำมาพันรอบเส้นไหม

ผ้ายกดินเหล่านี้ทอมากในภาคกลางของอินเดีย ผ้ายกดินที่มีคุณภาพดีที่สุดมาจากเมืองพาราณสีซึ่งเป็นศูนย์กลางในการทอผ้ายกดินในสมัยโบราณ ผ้ายกดินจากเมืองพาราณสีใช้เส้นไหมเล็กละเอียดในการทอและใช้ดินอย่างดี ไม่หมองคล้ำ

ผ้าจากอินเดียที่นิยมใช้ห่อคัมภีร์อีกชนิดหนึ่งคือ “ผ้ามัสรู” ซึ่งเป็นผ้าไหมผสมฝ้ายโดยใช้ไหมเป็นเส้นยืนและฝ้ายเป็นเส้นพุ่ง ทอลายตัวน โดยให้ส่วนที่เป็นไหมอยู่ด้านหน้าและส่วนที่เป็นฝ้ายอยู่ด้านหลัง เหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากผ้ามัสรูผลิตขึ้นเพื่อหลีกเลี่ยงข้อห้ามในศาสนาอิสลามที่ห้ามมิให้ผู้ชายชาวมุสลิมนุ่งห่มเสื้อผ้าที่ทำจากไหมล้วนๆ และห้ามมิให้ส่วนที่เป็นไหมสัมผัสผิวกายจะยินยอมให้ใช้ผ้าไหมมาประดับตกแต่งบางส่วนของเสื้อผ้าเท่านั้น ผ้ามัสรูจึงทำให้ผู้ชายชาวมุสลิมสามารถสวมใส่ผ้าไหมได้โดยไม่ผิดกฎบัญญัติของศาสนา ลักษณะของผ้ามัสรูเป็นผ้าสีสดใส เช่น สี

แดง สีเขียว สีเหลือง สีแสด ฯลฯ ลวดลายบนผ้ามัสรูมักเป็นลายทางสลับสีลวดลายบางส่วนเกิดจากการนำเส้นยืนมามัดย้อมเป็นเปละๆ แล้วนำมาขึงตึงบนกี่ ดึงเส้นยืนให้หลวมกันเป็นลวดลาย เช่น ลายลูกศร ลายเส้นทแยงมุม เป็นต้น แล้วจึงทอ บางครั้งมีการทอยกสลับเป็นแถบๆ ตามยาวในสมัยรัตนโกสินทร์ชาวสยามนิยมใช้ผ้ามัสรูตัดเครื่องแบบทหาร ใช้ห่อหุ้มคลุมสิ่งของ ห่อคัมภีร์ และใช้ขลิบริมผ้าอื่นๆ

ผ้าไหมจากจีนมีคุณสมบัติพิเศษที่ชาวสยามชื่นชอบ กล่าวคือมีเนื้อบางเบา นุ่ม เรียบมันมักมีสีอ่อนๆ สวมใส่สบายต่างจากผ้าไหมพื้นเมืองซึ่งมีเนื้อแข็งกว่า และมักมีปมปมบนเนื้อผ้าอันเกิดจากการต่อเส้นไหมขณะสาวไหมด้วยมือ จึงมักเรียกผ้าไหมจีนว่า “ผ้าแพร” เข้าใจว่าคงหมายถึงผ้าที่มีเนื้อบางเบา อ่อนนุ่ม และเรียบลื่น

ผ้าไหมจากจีนมีมากมายหลายชนิด ทั้งเนื้อหนาและเนื้อบาง ทั้งที่เป็นผ้าพื้นและมีลวดลาย มีชื่อต่างๆ มากมายที่มาของชื่อเหล่านี้มีหลากหลาย บางชื่อมาจากแหล่งผลิตเช่น “แพรจินเจา” หมายถึงผ้าไหมที่ผลิตในเมืองจินเจาซึ่งตั้งอยู่ใกล้ปักกิ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของจีน เป็นเมืองศูนย์กลางการค้าที่สำคัญ “แพรเซี่ยงไฮ้” หมายถึงผ้าไหมจากเมืองเซี่ยงไฮ้ซึ่งเป็นแหล่งผลิตผ้าไหมที่สำคัญของจีน “แพรไซตัน” หมายถึงผ้าไหมจากเมือง Zaytun ซึ่งเป็นเมืองท่าสำคัญอยู่ใกล้ทะเล เป็นต้น

ชื่อบางชื่อมาจากลักษณะของผ้า เช่น “แพรหนังไก่” หมายถึงผ้าไหมที่มีลักษณะย่นๆ เหมือนหนังไก่ เกิดจากการใช้เส้นไหมฟอกที่ตีเกลียวสูงและแน่นมากในการทอผ้าที่มีลักษณะ เช่นนี้เรียกว่าผ้า crepe ในภาษาอังกฤษ

“แพรหนามขนุน” หมายถึงผ้าไหมที่มีลักษณะย่นเป็นปมแหลมๆ ทัวทั้งผืนผ้า ลักษณะเหมือนหนามขนุนเกิดจากการนำผ้าแพรหนังไก่

มาผูกมัดเป็นปมเล็กๆ เป็นระยะถี่ๆ ทัวทั้งผืน เมื่อ ย้อมสีแล้วจึงแกะเชือกที่ผูกมัดออกจะได้ผ้าที่มี ลักษณะเป็นปมแหลมๆ และมีลวดลายเล็กๆ กระจัดกระจายทั่วทั้งผืน ลวดลายนั้นๆ เกิดจาก การที่ผ้าแพรหนึ่งไก่ส่วนที่ผูกมัดไว้ไม่ติดสีขณะ ย้อมทำให้เกิดลายเป็นรูปวงกลม หรือรูปเหลี่ยม เล็กๆ ผ้าที่มีลักษณะเช่นนี้ในญี่ปุ่นเรียกว่า Shibori ขุนนางและเจ้านายนิยมใช้คาดเอว เพราะมีลักษณะ กระชับและยืดหยุ่นดี

ผ้าตัวนเป็นผ้าไหมจากจีนที่ทอด้วยลายตัวน เป็นการทอที่จัดให้เส้นพุ่งกับเส้นยืนขัดกันน้อยที่สุด จะมีตำแหน่งที่เส้นพุ่งกับเส้นยืนขัดกันกระจัด กระจายห่างๆ ดังนั้นด้านหน้าจึงมีแต่เส้นพุ่งหรือ เส้นยืนเส้นใดเส้นหนึ่งเป็นเส้นลอย ถ้าเส้นยืนเป็น เส้นลอยที่ผิวผ้าเรียกว่า “**ตัวนด้ายยืน**” ในทาง ตรงข้ามถ้าเส้นพุ่งเป็นเส้นลอยที่ผิวผ้าจะเรียกว่า “**ตัวนด้ายพุ่ง**” ผ้าตัวนจะมีผิวด้านหน้าเป็น มันวาวส่วนด้านหลังจะด้าน คำว่า “**ตัวน**” มาจาก ภาษาจีนที่ออกเสียง duan หรือ tuan ตรงกับคำ ว่า satin ในภาษาอังกฤษ ผ้าตัวนในระยะแรกๆ ทำจากไหมผอก ระยะหลังๆ ทำจากเส้นใย สังเคราะห์ เช่น อาซีเตท ไนลอน เรยอน เป็นต้น ความมันของผ้าตัวนเกิดจากคุณสมบัติของเส้นใย วิธีการสาวไหม วิธีการฟอกไหม วิธีการทอและวิธี การขัดมัน

ผ้าไหมจีนบางส่วนมีลวดลายในเนื้อผ้า โดยใช้เส้นไหมสีเดียวกันทำให้เกิดลายนูนในเนื้อผ้า เป็นลวดลายต่างๆ เกิดจากการทอด้วยเทคนิค พิเศษเรียกว่า Damask ซึ่งเป็นเทคนิคการทอที่ ช่างทอชาวจีนมีความชำนาญมาแต่โบราณ

ชื่อของผ้าเหล่านี้จึงมักเรียกตามลักษณะของ ลวดลายในเนื้อผ้า เช่น “**แพรมังกร**” “**แพรรีว**” “**แพรก้านแย่ง**” เป็นต้น

ผ้าไหมจีนอีกส่วนหนึ่งที่เป็นที่นิยมอย่างมาก ในสยามคือผ้ายกไหมและผ้ายกดิน ซึ่งมีลักษณะ

แตกต่างจากผ้ายกจากที่อื่นๆ เนื้อผ้าจะเรียบนุ่ม เนื่องจากทอจากไหมจีนล้วนๆ มีสีสันสวยงาม ลวดลายมีลักษณะเป็นลายไทยใช้เป็นผ้านุ่ง

ผ้าห่อคัมภีร์ส่วนหนึ่งทำมาจากผ้าม่วง ซึ่ง เป็นผ้าไหมจีนเนื้อหนาและแข็ง เหมาะในการนุ่ง โจงกระเบนเพราะจะอยู่ตัวดี พุทธศาสนิกชนนิยม นำมาใช้ในการห่อคัมภีร์ด้วยเช่นกัน

ผ้าห่อคัมภีร์บางส่วนทำมาจากผ้าดาด ซึ่ง เป็นผ้าที่ทอด้วยเส้นทองแดงหรือเงินแดง ซึ่งมี ลักษณะเป็นเส้นเงินหรือเส้นเงินชุบทองเส้นเล็กๆ นำมาทอกับเส้นไหมมีชื่อเรียกหลายชนิด เช่น ดาดเงิน ดาดทอง ดาดตา ตักแตน ดาดคดกริช ดาดระกำไหม ฯลฯ คำว่าดาดมาจากคำ Tash ซึ่งเป็นภาษาเปอร์เซีย แปลว่า ทอง

ผ้าห่อคัมภีร์ส่วนหนึ่งทำมาจาก ผ้าไหมด ซึ่ง เป็นผ้าประเภทเดียวกับผ้ายกดิน แต่ใช้ดินราคา ถูกที่ทำจากกระดาศนำมาปิดทองหรือปิดเงินแล้ว ตัดเป็นเส้นเล็กๆ ใช้ทอเป็นเส้นพุ่งเสริมในลักษณะ เดียวกับผ้ายกอื่นๆ แต่คุณภาพไม่สู้ดี มีชื่อเรียก หลายชนิด เช่น ไหมดเทศ ไหมดญี่ปุ่น ไหมดเหลือง ไหมดแดง ฯลฯ

นอกจากนี้ยังมีการใช้ผ้าจากประเทศเพื่อน บ้านมาทำผ้าห่อคัมภีร์จำนวนไม่น้อย เช่น ผ้าบาติก และผ้ายกดินจากมาเลเซีย ผ้าลุนตยาจากพม่า ผ้า ของชาวมอญ ผ้าปุมจากเขมร ผ้าทอพื้นเมืองของ ลาว เป็นต้น

ผ้าห่อคัมภีร์จำนวนมากเป็นผ้าในสมัยหลังๆ ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๔ เป็นต้นมา ผ้าเหล่านี้เป็น ผลผลิตจากวิวัฒนาการทางเทคโนโลยีที่พบมาก เป็นผ้าที่พิมพ์ลวดลายด้วยเครื่องจักร และใช้สี วิทยาศาสตร์แทนสีธรรมชาติพัฒนาการด้านเทคนิค การทอทำให้ได้ผ้าแปลกใหม่หลายชนิด มีการใช้ เส้นใยสังเคราะห์ในการทอมากขึ้น ใช้เทคโนโลยี ในการผลิตมากขึ้นทำให้ได้ผ้าที่มีลักษณะ ลวดลาย สีสันแปลกใหม่มากมาย ที่สำคัญคือมีราคาถูก

ผ้าเหล่านี้จึงเป็นที่นิยมใช้ทั่วไปในสยาม และเป็นต้นเหตุสำคัญที่ทำให้การผลิตผ้าพื้นเมืองลดน้อยลง

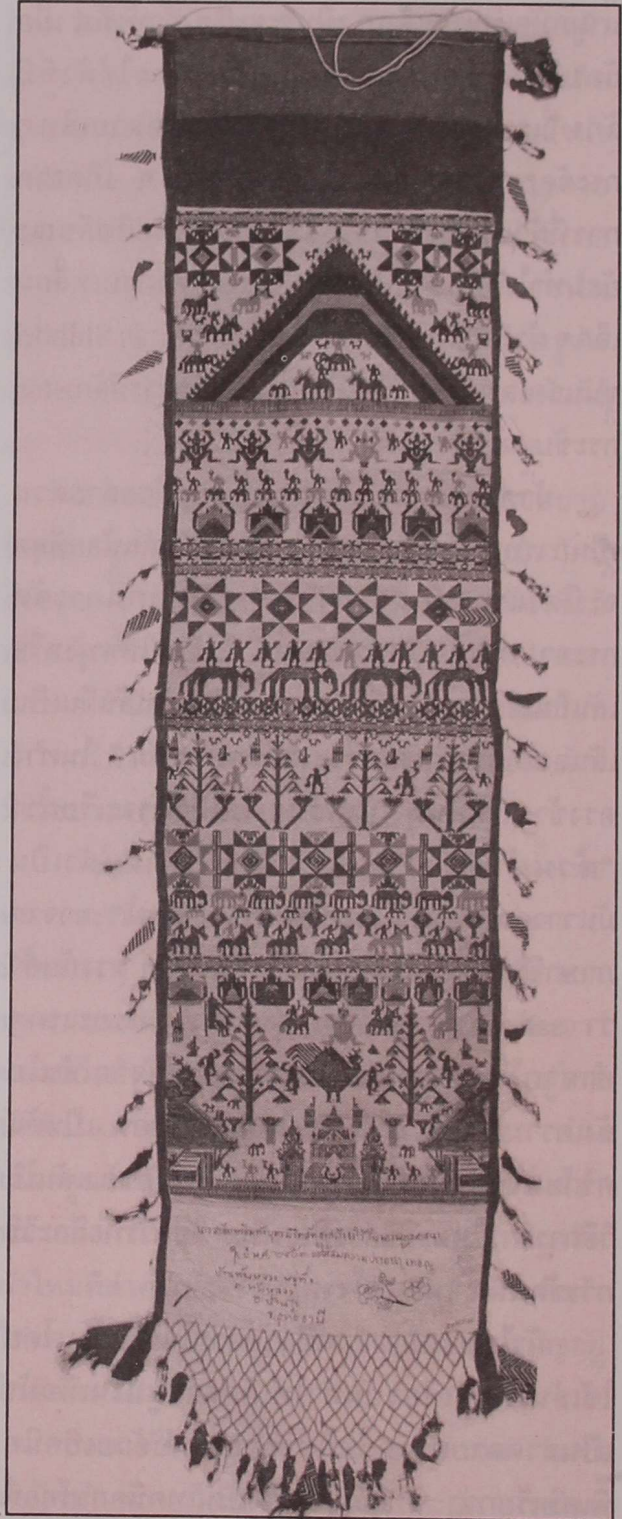
จะเห็นได้ว่าผ้าที่นำมาใช้ในการห่อคัมภีร์นั้นคือผ้าที่แต่ละท้องถิ่นสามารถผลิตหรือซื้อหามาได้ มีทั้งผ้าที่ใช้กันทั่วไปในชีวิตประจำวัน ผ้าที่จงใจประดิษฐ์ขึ้นมาเป็นพิเศษ ผ้าที่หาซื้อได้ในท้องตลาด และผ้าที่หายากหรือมาจากแดนไกล ผ้าเหล่านี้มีความสำคัญในฐานะที่เป็นวัตถุหลักฐานที่แสดงถึงวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของแต่ละท้องถิ่นในแต่ละยุคสมัย และยังแสดงถึงวิวัฒนาการด้านเทคโนโลยีสิ่งทอ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างท้องถิ่นต่างๆ และเส้นทางการค้าได้เป็นอย่างดี สมควรที่จะช่วยกันศึกษาและอนุรักษ์ไว้ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติสืบไป

ธง

ธง ดุง หรือธง ตามแต่จะเรียกแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น เป็นสิ่งทอประเภทหนึ่งที่ใช้ประดับตกแต่งอาคารในพระพุทธศาสนาในโอกาสสำคัญต่างๆ เช่น งานบุญมหาชาติ งานบุญกฐิน งานฉลองการสร้างอาคาร เป็นต้น รูปแบบของธง

การประดับธงรูปจระเข้และนางเงือกในการตั้งกองผ้าป่าที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

มีทั้งที่เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาวใช้แขวนบนปลายไม้ประดับไว้หน้าวัดหรือทางเข้าวัดในช่วงที่วัดมีงาน ธงรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดที่เกิดจากการพันเส้นด้ายรอบแกนไม้รูปกากบาทใช้ประดับธรรมาสน์หรือบริเวณศาลาในงานสำคัญทางศาสนา เป็นต้น

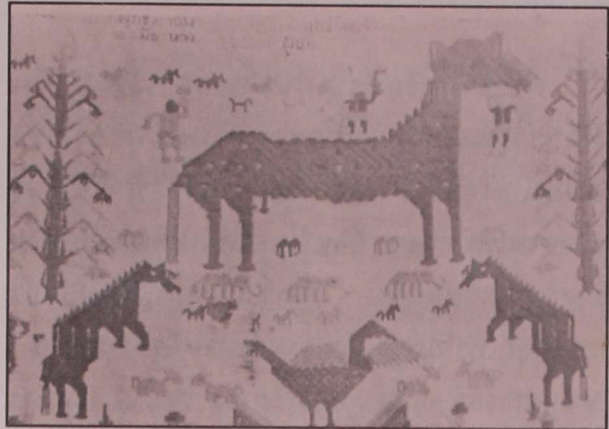
ลักษณะของธงและลวดลายที่ปรากฏบนผืนธงนั้น บางครั้งเกี่ยวข้องกับความคิดที่มีมาในท้องถิ่น และยังคงสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน สำหรับในเขตภาค กลางนั้นรูปแบบของธงที่เป็นแบบพื้นบ้านไม่ ปรากฏให้เห็นมากนักในปัจจุบัน อาจเป็นเพราะ ความนิยมในการใช้ธงชาติหรือธงเสมอธรรมจักร ได้เข้ามาแทนที่ธงตามรูปแบบเดิมที่เคยใช้กันมา ในอดีต

ผ้าม้าหรือผ้าประดับผนัง

ผ้าม้าหรือผ้าประดับผนังเป็นสิ่งทอประเภท หนึ่งที่พุทธศาสนิกชนสร้างเพื่อถวายวัด สำหรับ ใช้ตกแต่งอาคารภายในวัดในโอกาสสำคัญต่างๆ โดยทั่วไปผ้าม้ามักจะใช้แขวนไว้ที่ผนังด้านหลังที่ นั่งของพระสงฆ์ บางครั้งก็สอดแทรกเรื่องราวทาง ศาสนา เช่น เรื่องพุทธประวัติหรือชาดกลงไปบน ผืนผ้าม้าโดยเทคนิคการปัก ทอ เป็นต้น ในบาง

ผ้าม้าของกลุ่มคนไทยเชื้อสายลาวครั้งที่อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

ท้องถิ่นก็สอดแทรกสัญลักษณ์ของความเชื่อใน ท้องถิ่นลงไปพร้อมกับคำอภิวาทถวายผ้าม้าแก่พระ- พุทธศาสนา โดยมุ่งหวังผลแห่งอานิสงส์ ที่จะพา ตนเองและครอบครัวให้พ้นทุกข์และเกิดในศาสนา พระศรีอารีย์ ปัจจุบันรูปแบบของผ้าม้าที่พบเห็น ทั่วไปมักจะเป็นผ้าพื้นเรียบๆ อาจตัดเย็บตกแต่ง ระบายให้งดงาม ผ้าที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นผ้าที่ซื้อหา จากท้องตลาดมากกว่าที่จะเป็นผ้าที่ทอขึ้นเองแจก เช่นในอดีต

ผ้าปูอาสนะ

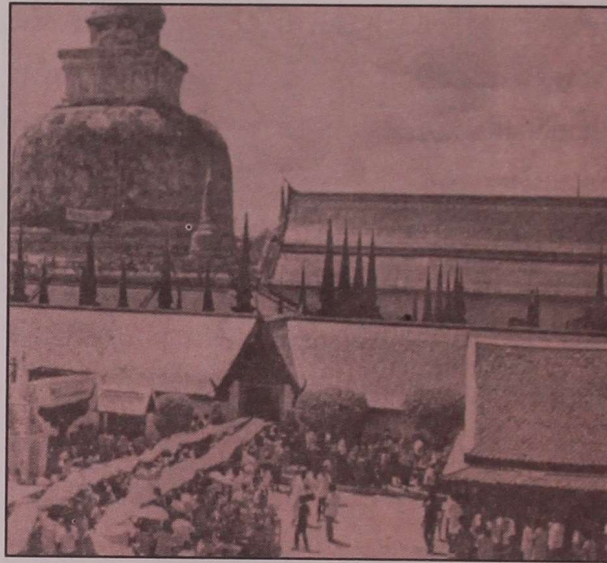
ผ้าปูอาสนะนั้นนอกจากมีความหมายถึงผ้าปู รองนั่งของพระสงฆ์แล้ว น่าจะหมายรวมถึงผ้าปู อาสนะของพระพุทธรูปที่เรียกกันว่า “ผ้าทิพย์” อีกด้วย ทั้งนี้ผ้าปูอาสนะสำหรับพระสงฆ์ มักทำ เป็นผ้ารูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดพอเหมาะสำหรับพระภิกษุ ๑ รูป พุทธศาสนิกชนนิยมสร้างผ้าปูอาสนะ สำหรับพระสงฆ์เพื่อใช้ในการทำบุญต่างๆ ทั้งที่วัด และที่บ้าน ในแต่ละท้องถิ่นจะมีรูปแบบของผ้าปู อาสนะแตกต่างกันไป บางแห่งก็ทอเป็นผ้าผืน เดียวกลายเป็นรูปเรขาคณิตบ้าง รูปสัตว์บ้าง บางแห่งก็ใช้ผ้าหลายผืนซ้อนกันหรือยัดหนุนหรือ ฝ้ายให้นุ่มเป็นเบาะรองนั่ง เป็นต้น ปัจจุบันนี้ ผลิตภัณฑ์สิ่งทอสำเร็จรูปมีมากมายให้ซื้อหากัน ง่ายขึ้น พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่จึงนิยมซื้อเบาะ รองนั่งสำหรับถวายพระสงฆ์มากกว่าที่จะทำขึ้นเอง

ผ้าคลุมพระธาตุ

พระธาตุหรือสถูปเป็นพุทธสถานที่สร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าซึ่งเสมือนหนึ่งสิ่งแทนองค์พระพุทธเจ้าที่สำคัญยิ่งมหาธาตุในที่ต่างๆ จึงเปรียบได้กับศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน ซึ่งเชื่อว่าการได้นมัสการพระธาตุก็เท่ากับได้นมัสการต่อพระพักตร์พระพุทธองค์ การสร้างผ้าคลุมองค์พระธาตุเป็นการสร้างอาภิสบูชาอีกรูปแบบหนึ่งที่นิยมกันในหมู่พุทธศาสนิกชน เราจึงพบเห็นพระธาตุเจดีย์ที่สำคัญๆ ในดินแดนแห่งพระพุทธศาสนา มักจะมีผ้าคลุมอยู่ทั่วไป ผ้าที่ใช้คลุมพระธาตุมีลักษณะแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นแต่ละประเทศ สำหรับในประเทศไทยผ้าที่ใช้คลุมพระธาตุมักเป็นผ้าสีเหลืองแบบจีวรหรือเป็นผ้าสีแดง โดยจะคลุมองค์พระธาตุในช่วงวันสำคัญทางศาสนาหรือในช่วงขณะที่วัดมีงาน เป็นต้น ในประเทศไทยมีงานประเพณีที่จัดขึ้นเพื่อถวายผ้าแก่พระธาตุได้แก่ “ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ” ซึ่งจัดขึ้นในเดือนสามของทุกปี ณ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่นับเป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในประเทศไทยที่จัดขึ้นเพื่อถวายผ้าคลุมองค์พระธาตุ

ผ้าทรงพระพุทธรูป

นอกจากการถวายผ้าไตรจีวรแก่พระภิกษุจะถือเป็นการสร้างบุญกุศลในทางหนึ่งแล้ว การถวายผ้าสำหรับใช้ทรงพระพุทธรูปก็ถือว่าเป็นการทำบุญด้วยเช่นกัน ด้วยองค์พระพุทธรูปนั้นเปรียบได้กับรูปเคารพแทนองค์พระพุทธเจ้า พุทธศาสนิกชนจึงนิยมสร้างผ้าทรงสำหรับคลุมองค์พระพุทธรูปที่ประดิษฐานในโบสถ์ วิหารตามวัดต่างๆ ที่พบเห็นโดยทั่วไปในปัจจุบัน ผ้าทรงพระพุทธรูปมักเป็นผ้าสีเดียวกับสีจีวร ตัดเย็บเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาวแบบผ้าสไบใช้ห่มองค์พระพุทธรูปในลักษณะ

แห่ผ้าขึ้นธาตุที่วัดพระมหาธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ผ้าทรงพระพุทธรูปในประเทศพม่า

เฉียงบ่าแบบห่มสไบบางครั้งก็ใช้ผ้าจีวรพระสงฆ์มาห่มแบบห่มคลุม เป็นต้น ในอดีตพบว่า ผ้าที่สร้างขึ้นเพื่อถวายเป็นผ้าทรงพระพุทธรูปนั้นมีรูปแบบที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น และฐานะทางเศรษฐกิจของผู้สร้างถวาย ผ้าทรงพระพุทธรูปจึงมีทั้งที่เป็นผ้าพื้นเมืองและผ้าชนิดและคุณภาพต่างๆ ที่สั่งเข้ามาจากต่างประเทศ

เป็นชุดการแสดงต่อไป ในขณะที่เดียวกันก็ได้ศึกษาหาความรู้เรื่องชนชาติได้อีกจากแหล่งอื่นๆ เช่น หนังสือ ตำรา วารสาร เอกสาร และวิดีโอ เรื่อง สิบสองปันนา ของบริษัทแปซิฟิก-อินเตอร์คอมมิวนิเคชั่น ของอาจารย์สมเกียรติ อ่อนวิมล เมื่อได้ข้อมูลทุกอย่างพร้อมแล้ว คณะอาจารย์ทางภาควิชานาฏศิลป์ไทย และภาควิชาดุริยางค์ไทย วิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย จึงได้ร่วมมือกันประดิษฐ์ชุดการแสดงชุดใหม่ขึ้น โดยใช้ชื่อว่า “ฟ้อนลือล่องน่าน”

ทำฟ้อน

ทำฟ้อนในการแสดงชุด “ฟ้อนลือล่องน่าน” สามารถจำแนกออกได้ตามลักษณะของการฟ้อนและรูปแบบการแสดง เป็น ๒ กลุ่มใหญ่ๆ คือ

๑. ทำฟ้อนของฝ่ายชาย

ทำฟ้อนของฝ่ายชาย ได้รับรูปแบบและรับอิทธิพลมาจากการ “ฟ้อนเจิง” ของชายชาวไตลื้อ ในเขตอำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน, ไตลื้อในสิบสองปันนา และของชายชาวล้านนาทั่วไป รูปแบบการฟ้อน ได้เรียบเรียงทำฟ้อนเจิงซึ่งแต่เดิมเป็นการฟ้อนแบบอิสระ ให้มีความเป็นระเบียบและพร้อมเพรียงกัน ทำฟ้อนที่สำคัญๆ ก็เช่น ทำสาวไหม กาดากปัก หมัดงอนแกลบ เสือลวกหางและแสดงการ “ตบมะผาบ”

๒. ทำฟ้อนของฝ่ายหญิง

ทำฟ้อนของฝ่ายหญิง ซึ่งมีอยู่ ๒ กลุ่มนั้น กลุ่มแรกได้รับรูปแบบมาจากการ “ฟ้อนเล็บ” แบบไตลื้อ “ฟ้อนมอ-เชิง” และ “ฟ้อนล่องน่าน” ของไตลื้อบ้านดอนไชย อำเภอบัว จังหวัดน่าน ส่วนกลุ่มที่ ๒ ได้รับรูปแบบและอิทธิพลมาจากการ “ฟ้อนล่องน่าน” (แบบประยุกต์) ของชาวจังหวัดน่าน และการ “ฟ้อนแง้น” ศิลปะการฟ้อนของชาวขอมเมืองน่าน

เครื่องแต่งกาย

๑. เครื่องแต่งกายของฝ่ายชาย

เครื่องแต่งกายของฝ่ายชายจะแต่งแบบ “ลือเมืองเงิน” ประเทศลาว ที่พบได้ในเขตอำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน โดยจะสวมเสื้อแขนยาว สีดำคราม เป็นเสื้อคอตั้ง ผ่าอกติดกระดุม บริเวณคอเสื้อตกแต่งด้วยแถบผ้ามีลวดลายจากสวยงาม

สำหรับกางเกงจะนุ่งกางเกงขาก๊วยยาวถึงข้อเท้า ดังที่คนเมืองน่านเรียกว่า “เดี่ยวสามตุก” สวมหมวกผ้า ซึ่งตกแต่งลวดลายอย่างงดงามและมีผ้าพาดบ่าที่เรียกว่า “ผ้าเช็ด”

๒. เครื่องแต่งกายของฝ่ายหญิง

กลุ่มแรก หญิงกลุ่มแรกจะแต่งกายแบบไตลือเมืองเงิน คือ ใส่เสื้อสีดำความแขนยาว ตัวเสื้อมีลักษณะรัดรูป เอวลอย มีสาบหน้าเฉียงมาผูกติดกันด้วยด้ายฝั้นหรือแถบผ้าเล็กๆ ตรงมุมด้านซ้ายหรือขวาของลำตัว บางทีก็ใช้กระดุมเงินขนาดใหญ่ หรือแผ่นเงินดุนลายเป็นรูปวงกลมหรือรูปดอกไม้เกี่ยวกันไว้ ชายเสื้อจะนิยมยกลอยขึ้นทั้ง ๒ ข้าง สาบเสื้อนิยมขลิบด้วยแถบผ้าสีต่างๆ ประดับด้วยกระดุมเงินเม็ดเล็กๆ เรียงกัน เรียกเสื้อนี้ว่า “เสื้อปิด”

ผ้าซิ่น จะนุ่งผ้าซิ่นของลือเมืองเงิน ที่เรียกว่า “ซิ่นสาวโสด” ซึ่งมีลักษณะเด่นคือ มีลวดลายสีเหลืองทอดยาวตรงกลาง มีความกว้างประมาณ ๑๐ เซนติเมตร หญิงกลุ่มแรกนี้จะพกหัวด้วยผ้าสีดำ ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของหญิงลือเมืองเงิน ซึ่งแตกต่างจากลือทั่วไปที่พกผ้าสีขาว

กลุ่มที่สอง แต่งตัวแบบลือสมัยใหม่ที่ได้รับการพัฒนาแล้ว ผ้าซิ่นจะนุ่งซิ่นตีนจก ที่มีลวดลายเป็น “ซิ่นลายน้ำไหล” ซึ่งเป็นผ้าซิ่นเอกลักษณ์ของเมืองน่าน เสื้อจะมีลักษณะเดียวกับกลุ่มแรก แต่เพิ่มเครื่องเงินห้อยอยู่ข้างๆ ลำตัว กลุ่มที่สองจะพกหัวด้วยผ้าสีขาว

ดนตรีประกอบ

ดนตรีประกอบฟ้อนลือล่องน่านจะมีอยู่ ๒ วง คือ วงกลองปู่เจ้า และวงสะล้อซอซึง

๑. วงกลองปู่เจ้า ประกอบด้วยกลองปู่เจ้า ซึ่งเป็นกลองซึงด้วยหนังหน้าเดียว ลักษณะคล้ายกลองยาว แต่มีความยาวมากกว่า ยาวประมาณ ๒ เมตร เครื่องประกอบจังหวะ ก็มีฆ้อง ซึ่งได้ทำเป็น “ฆ้องราว” ๔ ลูกเรียงกัน และฉาบใหญ่

๒. วงสะล้อซอซึง เป็นวงดนตรีของชาวล้านนา ประกอบด้วย ซะล้อ ปี่จุม กลองปองโป่ง และเครื่องประกอบจังหวะ

ฟ้อนลือล่องน่าน

วิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย

ลือหรือไล้ลือเป็นชนกลุ่มหนึ่งมีถิ่นฐานเดิมอยู่ในดินแดนสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ทางตอนใต้ของประเทศจีน ปัจจุบันพบว่าชนชาวไล้ลืออาศัยอยู่กระจัดกระจายทั่วไป ทั้งในเขตประเทศจีน พม่า ลาว และบริเวณภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ตามหมู่บ้านต่างๆ ในแถบจังหวัดพะเยา เชียงราย ลำพูน ลำปาง เชียงใหม่ แพร่ และน่าน

สำหรับท้องที่จังหวัดน่านนั้น มีชนชาวไล้ลือกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป ในอำเภอปัว อำเภอท่าวังผา อำเภอทุ่งช้าง อำเภอเชียงกลาง และอำเภอแม่จริม จากพงศาวดารเมืองน่านทำให้ทราบ “เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๙๙ พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ เจ้าผู้ครองนครน่าน (ตรงกับสมัยรัชกาลที่ ๓) ได้ยกทัพไปกวาดต้อนครอบครัวไล้ลือที่เมืองพง เขตสิบสองปันนา (ซึ่งเวลานั้นตกอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของจีน) มาไว้ในเขตจังหวัดน่านประมาณ ๒,๐๐๐ คน ในอดีตนั้นเมืองน่านมี

อาณาเขตครอบคลุมไปถึงเขตอำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา และบริเวณเมืองเงิน ประเทศลาว อันเป็นพื้นที่ซึ่งมีชาวไล้ลือตั้งถิ่นฐานอยู่โดยทั่วไป”

ด้วยความสนใจในวิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรมของชาวไล้ลือ เมืองน่าน วิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย กองศิลปศึกษา กรมศิลปากร โดยการนำของท่านผู้อำนวยการจตุพร รัตนวราหะ จึงได้จัดทำโครงการ “การศึกษาค้นคว้าเพื่ออนุรักษ์ศิลปการแสดงและวัฒนธรรมของชนชาวไล้ลือจังหวัดน่าน” ขึ้น โดยได้มอบให้คณาจารย์ชุดหนึ่งเดินทางไปศึกษาชีวิต ศิลปะ ประเพณี วัฒนธรรม การแต่งกาย ฯลฯ ของชาวไล้ลือในอำเภอท่าวังผา อำเภอปัว อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน ระหว่างวันที่ ๑๗-๑๙ ธันวาคม ๒๕๓๕ โดยได้ทำการสังเกต สัมภาษณ์ ถ่ายภาพ บันทึกภาพวิดีโอ และขอต่อทำฟ้อนของชาวไล้ลือไว้ เพื่อเก็บไว้เป็นข้อมูลที่จะนำมาคิดประดิษฐ์